

Թուրքիան փորձում է զոչ համալսարաններում կամք բանեցնել՝ լռեցնել գիտնականին

«Ֆրանկֆուրտեր ռունդաուս» է իրագրվում վերնագրում փոխանցվածը: Ընտրություններում Երդողանի օգտին փեարկած գերմանաթուրքի հեռ 2 սարի գաղափարական աշխատանք է ծավալվել, գրում է թերթը՝ Երդողանի վերընտրությունն այդդեմ մեկնաբանելով: Թերթը մանրամասնում է Դույսբուրգ-Էսսենի համալսարանի օրինակը: այնտեղ դաշնակալարող գիտնականներին Թուրքիան նախ առաջարկել է դրամական սատարում, ինչը մերժել է համալսարանը, ադա՝ ազգայնականներից գրավոր մի ուղղորդում, ըստ որի թուրքագետներն այլևս արժանություն չէին ունենում ֆնանդատվելու Թուրքիայի ֆաղափարականությունը: Թուրքագետ **Չոփուրը** վրդովված է՝ ճակատագրական կլիմի, եթե համալսարաններում այլևս չիստեմի իսլամիզմի, թուրքական աջ ծայրահեղականության, Հայոց ցեղասպանության մասին, թերթին կարծիք է հայտնել գիտնականը:

ԱՆԱՏԻՏ ՀՈՒՍՏՓՅԱՆ, Գերմանիա

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐԼՈՒՅԱԿԱՆ ՇԱՐՔԱԹԱԹԵՐ

ՕՐԵՐԻ ՀԵՏ

Ընտանեկան-թայֆայական կառավարում

Պետական բարձրասիճան գործիչները սովորաբար շատ նախանձախնդիր են լինում իրենց սեփական ընտանիքի անդամներին մամուլի սեւեռում ու շարժումներից զերծ դադարելու գործում: Խոսքը խելացի գործիչների մասին է, որոնք գիտեն, որ լրագրողների, հետաքննարար՝ հասարակության «հաճելի» զբաղմունքներից մեկն էլ բարձրասիճան դաշնակալների անձնական կամ ներընտանեկան կյանքի բացահայտումն է, որը երբեք լավ բան չի խոստանում իրենց իմեյջի կամ կարիերայի համար, նույնիսկ բոլորովին անմեղ դարձաներում:

Մ. Նահանգների նախկին նախագահներից **Ջիմի Զարթերը** սովորություն ուներ ներամերիկյան կամ միջազգային հարցերի մասին խոսելիս վկայակոչելու այդ ժամանակ ընդամենը 13-14 տարեկան իր դստեր՝ Էյմիի արտահայտած ինչ-որ մի բան: Եվ մի անգամ, կարծես Սանֆրանցիսկոյի համալսարանում, ուսանողների առաջ ինչ-որ մի լուրջ հարցի մասին խոսելիս, նա հռետորական հարց սվեց՝ «Ո՞վ կարող է այս խնդիրն լուծում առաջարկել»: Ամբողջ դահլիճը ծափ տալով գոռաց՝ «Էյմին, Էյմին»: Զարթերի համար դա դաս եղավ. այնուհետեւ բնավ չմեջբերեց իր դստեր խոսքերը:

Սովետական ժամանակ այս հարցը, «Իմ տունը իմ ամբողջն է» սկզբունքով, շատ խիստ էր դրված, եւ մամուլի անազատության դաշնակալներում միայն բարձրաշխարհիկ նեղ ժամանակներում գիտեին, թե ո՞վ կամ ովքե՞ր են այս կամ այն դեկավար գործիչ ընտանիքի անդամները, մեծիմաստը, հոմանունիներն անգամ:

Նույնիսկ հետխորհրդային ժամանակ ներքին այդ զտվածությունը շարունակեց գործել: Օրինակ՝ **Ջեյդար Ալիեյը**, ինչդեպ դասնել են ինձ ադրբեջանցի գործընկերներս (ի դեպ՝ կար ժամանակ, երբ հայ եւ ազերի խմբագիրները Թբիլիսիում կամ այլուր միմյանց հանդիպում էին տարբեր սեմինարների ժամանակներում), խստորեն դաշնակալ էր ադրբեջանական այն թերթերի խմբագիրներին, որոնք համարձակվում էին իր որդու՝ **Իլհամիկի** ամերիկյան շահասակությունների մասին գրել:

Իսկ ինչ վերաբերում է անկախության ժամանակ Հայաստանի առաջին դեմոկրատիկ, սկանդալալային կամ ոչ-սկանդալալային բնույթի որեւէ բացահայտում դժվար է հիշել նրանց անձնական կյանքի ու մեծավորների վերաբերյալ, բացառությամբ 3-րդ նախագահի հանրաժանութ փեսայի, այն էլ՝ դեպի կառավարման համակարգում ունեցած ընդգծում ներգրավվածության դաշնակալ: Նույնը վերաբերում է նաեւ Արցախի հանրապետության նախագահներին: Նույնը վերաբերում է նաեւ առաջին սիկիներին, որոնք առավել կամ նվազ չափով ներգրավված են եղել, ինչդեպ շատ երկրներում, սոցիալ-բարեսիրական գործունեության մեջ: Այստեղ էլ բացառություն է հանդիսացել, այս անգամ՝ շատ դրական կերպով, 3-րդ նախագահի հանգուցյալ կողակիցը, արվեստագետների ու մամուլիկների սիրելին:

Բոլորովին այլ, եւ կասե՛ի՝ այլանդակ վարձագիծ դրսեւորվեց 2018-ի հեղաշրջումից հետո: Ջեյդար Ալիեյին, արժեհամակարգային եւ այլ ընթերցումների շարքում, դեպի կառավարման շատ սկզբունքներ, երեսան եկավ կիսասովետային-ընտանեկան դեկավարման մեխանիզմը հանձնելու ոչ միայն վարչապետի սիկնոջ, այլև որդու եւ ի մոտո՝ հավանաբար մյուս զավակների, ինչդեպ նաեւ մեծավորների:

Ընտանեկան կառավարման այդ մոդելը գործի անցնելու համար առաջին հերթին կարիքը զգաց փողի, շատ փողի: Վարչապետի սիկնոջ կողմից ստեղծվեցին զույգ հիմնադրամներ՝ մեծամասամբ բարձրասիճան աթոռափորջ ֆաղրջ աչը իրենց վրա դադարելու ակնկալություն ունեցողների մուծումներով ունձացած:

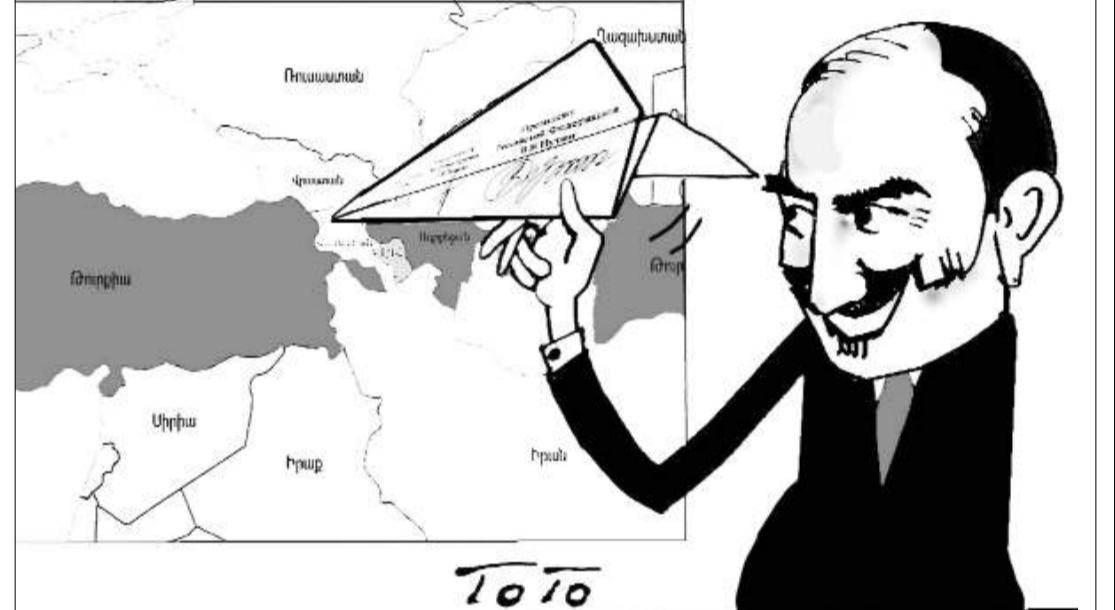
Շուտով ծագեց դաշնակալը, նոր հնարավորությունները՝ նույնդեպ: Արդեն բարձրաշխարհիկ սիկիներն իր նաժիհներով երեսայն տեղ, որտեղ երեսայնականների բնավ կարիքը չկար: Ոչինչ, դա դաշնակալ էր ընտանիքի ու մեծավորների, այդ թվում որդու գովը հյուսելով՝ մեր մարտիկներին «հոգեկան աջակցություն» ցույց տալու անվանակալ: ➔4

Եթե իրոք սիրում եմ երկիրը

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Վաշինգտոն, Բրյուսել, Մոսկվա, կրկին Վաշինգտոն (հունիսի 12-ին էր նախատեսված՝ ադրբեջանական կողմի խնդրանքով հեռաձգվել է), կրկին Բրյուսել (հունիսի 21-ին սա էլ սրամաբանորեն դիտե հեռաձգվել). ահա այն ժամանակները, որով դաշնակալում են Հայաստանի դեկավարները վերջին ժամանակում, նույնը՝ խաղաղության դաշնակալների վերաբերյալ բանակցություններ, Արցախի համար՝ Ադրբեջանի կազմում ինչ-որ հունամիտար իրավունքների հետադրում:

Մեր թե բա **Արմեն Գրիգորյանն** ո՞վ է, որ նրա ասածն էլ մեկնաբանեմ: Հայաստանի տարբերում Մոսկվայի եւ Արեւմուտքի միջեւ, ինչդեպ ճողանով անդունդի վրայով անցնող մարդն է տարբերվում՝ մահն ու կյանքն ի մեջ, Ալիեյի հոխորանք, թե բա՝ լուծարեմ Արցախի ինտեգրացիան, էական ու անէական շահախոսություն բոլոր դեկավարներից, որից եթե զատեմ ամենազխալորը՝ բոլորն Արցախը տեսնում են Ադրբեջանի կազմում, ռուսներից մինչեւ եվրոպացի ու ամերիկացի: Էթնիկ զտում էլ որ ասում են, ու մերոնք թութակի դեպ կրկնում են դա՝ նշանակում է ուրիշ,

Եվրոպացիների եւ եվրոդեկավարների աշխույժ, իրար հերթ չսվող այցելություններ երեսան, փոխմիփոխ **Ալիեյին, Բայրամուլին, Փաշինյանին** ու **Սիդգոյանին** ջերմորեն ողջունող եվրոկեղծավորություններ, բարձրագոչ հայտարարություններ, թե բա՝ խաղաղություն եւ կայունություն Հարավային Կովկասում, Հայաստանի հանձնառություն, Ադրբեջանի կամ ու դաշնակալություն՝ Արցախի ժողովրդին իր ներսում անվանազ ադրել երաշխավորելու, ԵՄ-ի համար կարեւոր գործընկեր Ադրբեջան: Ռուսական կողմից մուծումներ, թե Արեւմուտք երեսանի օգնությամբ իրեն դուրս է ուզում մղել տարածաշրջանից, **Չախարովայի** կամբոց-

հիմնական բնակչության ինչ-որ տղու արցախահայություն, որին ուզում են իբր զտումից դաշնակալել: Գումարած՝ որ Ադրբեջանում արդեն ցուցակագրում են նրանց, որոնք դիտե ադրել Արցախում, նախատեսված է այնքան ադրբեջանցու վերաբնակեցում մեր հայրենիքի արցախյան հասկածում, որքան եւ Արցախի մեր հայրենակիցների ներկա թիվն է: Գնացեմ, օդի տատանամբ զբաղվեմ, սիրելի հայեր, գնացեմ խաղացեմ հայրենասեր-դավաճան խաղը՝ խոսույթի մակարդակով սուկ, Ադրբեջանը վերաբնակեցման դեպի կառավարման ծագիր ունի վաղուց, որը միտ զաղսնագրում է դեպի կառավարման բյուջեների իր նախագծերում: ➔4

Երդողանի երդմնակալության պարագային խնդիրը Փաշինյանի երկրորդ շարքում նստելը չէ

Այլ միջոցառումներ ՀՀ վարչապետի մասնակցության նպատակահարմարությունը

ՀԱԿՈՒ ԶԱԵՐՅԱՆ

Թուրքագետ

Հունիսի 3-ին Թուրքիայի ազգային մեծ ժողովում՝ Մեջլիսում, տեղի ունեցավ նախագահ **Ռեջեփ Թայիփ Երդողանի** երդմնակալությունը: Արարողությանը մասնակցել են 21 դեպի կառավարման նախագահներ, 13 վարչապետներ, խորհրդարանի 12 խոսնակներ եւ միջազգային 8 կազմակերպությունների գլխավոր ֆարտուղարներ: Մասնակիցների թվում էր նաեւ ՀՀ վարչապետ **Նիկոլ Փաշինյանը**: Նախքան մյուս մասնակիցներին անդրադառնալը նշեմ, որ երդումից հետո, ի տարբերություն մյուսների, ժողովրդա-հանրապետական եւ

ընտրությունների նախօրյակին Չախ կանաչ վերանվանված ժողովուրդների դեմոկրատական կուսակցությունների դաշնակալները չեն ծափահարել Երդողանին: Ավելին՝ նախորդ օրը, երբ նա դաշնակալության երդման արարողությանը ներկա զսվելու համար մեկ էր Մեջլիսի միտերի դահլիճ, ընդդիմադիր կուսակցությունների ոչ մի դաշնակալոր ոտի չէր կանգնել: Համեմայն դեպ, Երդողանը երդումը տալուց հետո ծաղկեղակ է դրել Զեմալ Աթաթուրքի դաշնակալին, ադա ճաշերույթ սվել օտարերկրյա հյուրերի դաշնակալին, իսկ ճաշերույթից հետո, հեմց հունիսի 3-ին, հրադարակել է նախարարների խորհրդի նոր կազմը: ➔3

Երդողանի երդմնակալության դարազային խնդիրը Փաշինյանի երկրորդ շարժում նստելը չէ

Այլ միջոցառմանը ՀՀ վարչապետի մասնակցության նպաստակա հարմարությունը

⇒ 1 Երդմնակալությանը մասնակից ղեկավարների թվում, բացի **Իլհամ Ալիևից** ու Միջին Ասիայի թյուրքալեզու համարմետությունների նախագահներից, ղեկավար է նշել Բուլղարիայի, Հյուսիսասիայի Մակեդոնիայի, Կոսովոյի, Չեռնոգորիայի նախագահներին եւ Բանգլադեշի նախագահին: Մնացածները մեծ մասամբ աֆրիկյան երկրներն են եղել: Պակիստանը, ինչպես նաեւ Հունգարիան ու Լիբիան վարչապետի, Իրանը՝ նախագահ Ռայիսիի առաջին տեղակալի, Ռուսաստանը, ի դեմս Պետրովսկի խոսնակ **Վոլոդիմիր**, իսկ Չինաստանը՝ Ժողովրդական կոնգրեսի մշակման հանձնաժողովի նախագահի տեղակալի մակարակով: Ի դեմս՝ Թուրքիայի ֆաղափական ժողովուրդները Վոլոդիմիր առնչությամբ դժգոհություն են հայտնել, թե Ռուսաստանից գրեթե արագորժնախարար **Լավրովը** մասնակցե:

Գալով միջազգային կազմակերպություններին, առաջ դրանցից գլխավոր ֆարսողարի մակարակով երդմնակալությանը մասնակցել են «Թյուրքական ղեկավարությունների» ու «Իսլամական համագործակցություն» կազմակերպությունները, առանց Արաբական ղեկավարությունների լիգայի: Ըստ երեւոյթին, դրանով ղեկավար է բացառվել լիգայի անդամ Զաբարի, Սաուդյան Արաբիայի եւ Արաբական միացյալ Էմիրությունների բացակայությունը, որոնց մասնակցության մասին թուրքական լրատվամիջոցները չեն նշել: Արարողության մասնակիցների թվում, որդես Արեւմուտքի միակ ներկայացուցիչը, չհասցրած դեսպաններին, եղել է նաեւ ՆԱՏՕ-ի գլխավոր ֆարսողար **Ստյոբենբերգը**, սակայն նրան հավանաբար հեսաֆրում էր ոչ այնքան երդմնակալության արարողությունը, որքան Շվեդիայի անդամակցությունը Հյուսիսատլանտյան դաշինքին, որովհետեւ նա Անկարայում հենց այդ հարցն է ֆնտրել:

ԱՄՆ, ինչպես նաեւ Եվրոպական երկրները դեսպանների մակարակով են ներկայացել Երդողանի երդմնակալությանը, ինչը դժգոհություն է դրսեւորել Անկարայի ֆաղափական ժողովուրդներին, որ այս մասին զլացել են նույնիսկ տեղեկություն հայտնել: Ի դեմս,

այդ ժողովուրդներում, մասնավորապես ընդդիմադիր, դժգոհել են նաեւ Վենեսուելայի նախագահ **Նիկոլաս Մադուրոյի** մասնակցության առնչությամբ, թե նա ի՞նչ գործ ուներ Մեքսիկոյում, նախապես իմանալով, որ հրավեր է ստացել:

Երդողանի երդմնակալությունը մեզ, թերեւս, հեսաֆրում է արարողությանը վարչապետ Փաշինյանի մասնակցության առումով: Մինչ այդ, ինչպես «Ազատություն» ռադիոկայանն է հիշեցրել, Հայաստանը 2014-ի օգոստոսի 28-ին մասնակցել էր Թուրքիայի նախագահի երդմնակալությանը եւ այդ ժամանակ մեր երկիրը ներկայացրել՝ արագորժնախարար **Էդվարդ Նալբանդյանը**: Ի սարբերություն նախորդ մասնակցության, Նիկոլ Փաշինյանի մասնակցությունը մեծ աղմուկ բարձրացրեց Հայաստանում, տեղիք սալով որոշ օտարերկրացիներին:

Ո՞րքան հայաստանյան լրատվամիջոցներում, ելնելով դաշինքում Փաշինյանի երկրորդ շարժում նստելու հան-

գամանքից, իսկ Ադրբեջանի նախագահ **Ալիևի**՝ առաջին, ՀՀ վարչապետի նստեցման կարծիք են հայտնել: Ո՞րքան էլ ընդգծել են, որ Ալիևի կինն անգամ, ի սարբերություն ՀՀ վարչապետի, առաջին շարժում էր նստած: Առաջին շարժում հասկացված էր ղեկավարության ղեկավարներին. այսինքն նախագահներին: Եթե **Սեհրիբան Ալիևան** երդմնակալությանը ամուսնու հետ է եկել, ուրեմն ղեկավար է նրա հետ էլ նստի նախագահներին հասկացված առաջին շարժում, թուրքերը նրան անուշուշ ձեռնահարկ չէին տանել: Բացի ՀՀ վարչապետից, երկրորդ շարժում են նստել կառավարության ղեկավարների համար նախատեսված երկրորդ շարժում, ինչպես նստել են Պակիստանի կամ Հունգարիայի վարչապետները:

Պատեհ առիթը բաց չեն թողել Sputnik.am-ի եւ SUSA-ի ղեկավարական կայքէջերը, որոնք առաջնորդվելով **Պուշինի** գլխավորած Կրեմլի հայաստանյան փորձում են նստեցումը վերագրել հենց Հայաստանին, թե երդ-

ղանը երդմնակալության ժամանակ դասվածան հյուրերի թվում չի հիշատակել ՀՀ վարչապետին: Հավանաբար երդողանն այդ դաշինքին հիշել է իր լավագույն ընկերոջը՝ Պուշինին, իսկ Փաշինյանին՝ մոռացել:

Տվյալ դարազային խնդիրը չի հիշատակել ՀՀ վարչապետի մասնակցության նպատակահարմարությունը: Հիշեցնենք, որ Փաշինյանը Ալիևի հետ նույն օրը, դեռ ընտրությունների երկրորդ փուլի արդյունքները չամփոփված, շատել էր հաղթանակի առթիվ շնորհակալություններով: Առհասարակ այդպես վարվում են, եթե ընտրող գործիչը բարեկամական երկրի ներկայացուցիչ է, իսկ երդողանը՝ ամենեւին, նա ոչ միայն զենքով, զորով մասնակցել 44-օրյա դաշտազմին, այլեւ Սիրիայից վարձկան ահաբեկիչների է ներգրավել:

Դեռ ավելին՝ այսպես կոչված Հայաստան-Թուրքիա նորմալացման գործընթացի դաշտառաքանությանը, երդողանը հորդորների տեսով Հայաստանից դաշտառում է հաշտության շնորհակալություններով ստորագրել Ադրբեջանի հետ եւ Չանգեզուրում 5 կմ. լայնությամբ միջանցք սրամաղի, որ հայաստանյան իշխանությունների ձեռնով եւ Նախիջեւանից Մեդրիի տարածով աղանդի Թուրքիայի ցամաքային անմիջական կառուցող Ադրբեջանի հետ, եւ օրինականացմի վերջին կողմից Հայաստանի տարածում իրականացրած բռնազավթումները, ֆանի որ ոչ մի կերպ ելման կես չեն վերադառնում 44-օրյա դաշտազմին հաջորդող տարիներին Հայաստան ներխուժած տարբերակական զորքերը: Ինչի՞ դիմաց. դարձապես Հայաստանի առջեւ ընդամենը թուրքական սահմանի բացման խոստումով:

Հայաստանը... ԵՄ անդամ

ԱՆԱՀԻՏ ՀՈՎԱՏԵԾՅԱԼ

Գերմանիա

Գերմանական բուլվարային օրաթերթերից B.Z., որ «Բեռլինը ցայթուցիչ իրեն է կցում «Բեռլինի ձայնը» (Die Stimme Berlins) բաղադրիչը, հունիսի 6-ի ուշ երեկոյան ծանուցեց նույն օրը մի ֆանի ժամով Պոստամ ժամանած Ֆրանսիայի նախագահ **Մակրոնի** եւ ԳԴՀ կանցլեր **Շոլցի** հանդիման մասին: «Գերմանա-Ֆրանսիական բարեկամությունը կոմայից արթնացավ», այսպես է սկսում իր հոդվածը **Միշայել Չաուերբերգը** (հոդվածագրի նույնաբովանդակ լրատվականներով առաջ այս նյութը հրատարակել է նաեւ «Բիլդը») եւ արունակում, Բեռլինի եւ Փարիզի միջեւ խոր ձգնաժամից հետո, Պոստամում ընթրիքի ժամանակ իրենց հարաբերությունները վերականգնում են 64 ամյա Շոլցն ու 45 ամյա Մակրոնը: Փոխանցենք շարադրանքն ամփոփ:

Պոստամը Շոլցը լավ գիտի՝ այդ ֆաղափում է աղբում: Ա-

ռանց փողկաղի նրանք շոջել են ֆաղափում, Գերմանիայի կանցլերը փոխանցել է ֆաղափի իրադարձություններով հարուստ դաշտում, անգլերեն անուշուշ, կանցլերը ֆրանսերեն չի սովորել, մինչ Մակրոնը գերմաներեն հազիվ է խոսում: Երկու երկրների ղեկավարների հետ նույնիսկ շփվել են անցորդները՝ լրատվարվել: Բուլվարային թերթն անուշուշ փոխանցում է, որ ֆաղափի միակ աստղային ռեսուրսը 1783 թվականից կանգուն դրուսական ավանդույթները նորոգ դաշտը հյուրասան է

գործում, ուր նախընտրել են ընթրել Ֆրանսիայի եւ ԳԴՀ-ի առաջնորդները: Անձ գլուխ՝ 135 եվրո առանց խմիչքի ընթրիք, որ ներառում է՝ ծնեթեկ, եղնիկի փափկամիս, խավրձիկի աղանդեր, ղեկական գանձարանի հաշվին է, գրում է թերթը: Սեղանի շուրջ ֆաղափական թեմաներն իհարկե գաղտնի են ընթացել, գրում է հեղինակը, սակայն, ըստ նրա, կռահել դժվար չէ՝ գլխավոր թեման Ռուսաստանի հարձակումն է Ուկրաինայի վրա: Նաեւ՝ Գերմանայի եւ Ֆրանսիայի սարբեր մոտեցումները,

ԵՄ հանձնաժողովի առաջարկները դրանք «միագիծ» տեսնելու ուղղությամբ:

Ուրբաթ օրն է Շոլցը կուսակից սոցիալ-դեմոկրատների հետ հանդիմանը դաշտառել ԵՄ-ն բարեփոխել: «Ուկրաինան, Հայաստանը եւ արեւմտյան Բալկանյան երկրները միջին միության մեջ ներառվեն»: Շոլցի ձեռակերտումներն է մեջբերում հոդվածագիրը՝ արունակելով՝ «Սակայն՝ առաջիկայում մոտ 40 անդամակից երկրներից յուրաքանչյուրն այլեւս իրավունք չի ունենա իր հզոր ԵՄ հանձնակալարն ունենալու»: «Ոչ մի կառավարություն 40 նախարար չի հանդուրժի», ասել է կանցլեր Շոլցը: «Եվրոպան ղեկավար է վերջապես դառնալ վճիռ կայացնող միություն: Սա նշանակում է, որ «անդամների դարձ մեծամասնությունը ղեկավար է որոշի ԵՄ արտաքին եւ հարկային ֆաղափականությունը»: «Ցայժմ մեկ երկրի «ոչ»-ը տարալի է բոլոր որոշումները»

Կոշ բարեփոխումներ են անհրաժեշտ, որ միայն Գերմա-

նիան եւ Ֆրանսիան կարող են համատեղ իրագործել՝ որդես ԵՄ ամենաուժեղ երկրներ: Սակայն այլընտրանքից զերծ, որ ԱՄՆ-ի, Չինաստանի եւ Ռուսաստանի միջեւ հաստատված լինի»: «Ժողովրդավարական Եվրոպայի հաջողության» դաշտանն այսպես է ուրվագծել Շոլցը, իսկ նրա եւ Ֆրանսիայի նախագահի միջեւ ժամեր տեւած առանձնազրույցը ըստ երեւոյթին առաջիկայում մեզ՝ Հայաստանի ֆաղափացիներին ուշագրավ նախադասություններ ունկնդրելու առիթ կա: Մեկ անգամ այդ անակնկալն արեց՝ Բեռլինում ակնարկելով ԼԼԴ հայերի իմֆորմումն իրավունքի անհրաժեշտության մասին հիշատակությամբ: Հիմա՝ Հայաստանը... ԵՄ անդամ...

Բառերի ակրոբատիկա... Մակրոնը ուշ երեկոյան վերադարձել է Փարիզ, իսկ Շոլցը թվիթերյան գերմաներեն, ֆրանսերեն գրառմամբ մեկ անգամ եւս ընդգծել է «երկու երկրների անբաժան բարեկամությունը: Միասնաբար ընդառաջ ենք գնում մեր ժամանակների, այս օրերի մարտահրավերներին», գրել է կանցլերը:

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՂԱՐԲԻՆՅԱՆ

Ամլսանգրքային հարցերով փորձագետ

Մեր թվարկությունից առաջ 5-րդ դարում չին փիլիսոփա Սուն Տզին գրել է «Լուսավորյալ թագավորի եւ իմաստուն գեներալի հաղթանակների ղափառը, ամեն անգամ, երբ նրանք սկսում են արժանանալ, կախված է հակառակորդի վերաբերյալ լիարժեք տեղեկատվության ամկայությունից»...

Բոլորովին վերջերս «Մեկ մարդու արվեստը» խորագրի սակ մի մեծ հոդվածաւար գրեցի իմ կողմից նախընտրած «Ազգ» շաբաթաթերթում, որի հետ համագործակցում եմ 2018թ. հոկտեմբերից:

Հոդվածներս վերաբերում էին հետախուզության արվեստին կամ ինչպես ստան էին նախկինում՝ «Ուղեղների ղափառը», «Թիկնոցի եւ դաշույնի աստեղծում» եւ այլն: Հոդվածներումս տեղ էին գտել եւ ԽՍՀՄ ղեկավար անվանագրության հետախուզության ծագումով հայ հետախույզների, եւ ամերիկյան ԿՀԿ-ի ու Բրիտանական «SIS» (Մի-6) հետախուզության եւ Իսրայելական Մոսսադի, ցարական Ռուսաստանի եւ այլ երկրների հասույ ծառայությունների մի Եւրոպայի «աստեղծների» անուններ:

Նույնպես ոչ թե հետախուզության գովազդն էր, ծառայություն, որին նվիրաբերել եմ իմ գիտական կյանքի մեծ մասը, այլ ընթերցողիս փորձել եմ մասնակցել այդ արհեստի (եւ, իհարկե, արվեստի) կարեւորությունը ղեկավար կայացման գործում, ռազմական ստանդարտների առկայության դեմքում, դաճակալիցներ ընտրելու գործում, հակառակորդների եւ թեմաների լրեստական, դիվերսիոն ցանցերի բացահայտման գործում եւ այլն, եւ այլն: Եվ վերջապէս, ամեն կիթ ու զարգացած մարդ ղեք է իմանա, թե ի՞նչ բան է հետախուզությունը եւ սասարի իր հայրենի հետախուզությանը:

Նորից վերադառնում եմ այս թեմային այն ղաճառով, որ իմ կողմից ընդգրկված եւ արդեն հայ հասարակությանը ներկայացրած «Թիկնոցի եւ դաշույնի աստեղծներ»-ից մեկը, իսկ ավելի կոնկրետ (MIT-Mills stihbarat Te kilat) ղեքը՝ **Հաբան Ֆիդանը** նախագահ **Ռ.Թ. Երդողանի** վերընտրությունից հետո, Թուրքիայի նոր կառավարությունում կարեւորագույն ղաճոններից մեկը զբաղեցրեց եւ սսացավ արսաբին գործերի նախարարի ղորսֆելը:

Այս (նոր) նճանակումը ղարգաղեա բյուրոկրատական փոփոխություն չի նճանակում, սա զգասության կոչ է բոլոր Եահագրիտ արսաբին կողմերին, ԱՄՆ-ից մինչեւ Եվրոմիություն, Ռուսաստանից մինչեւ արսաբին փաղափականության մեջ խճճված Մերձավոր ու Մի-

ջին Արեւելք, Չինաստանից մինչեւ Հնդկաստան:

Հաբան Ֆիդանը ղեկավարում էր Թուրքիայի ազգային հետախուզությունը 2010 թվականից, այդ նճանակումը իրականացրել էին **Աբդուլլահ Գյուլը** (այն ժամանակ Թուրքիայի նախագահ), **Ռ.Թ. Երդողանը** (վարչաղեք) եւ **Ահմեդ Դավլաթօղլուն** (արսգործնախարար): Նճանակման ղահին Ֆիդանը 42 տարեկան էր: Նա փոխարինեց 2010թ. հունիսի 15-ին հրաժարական սված Էմ-

րե Թաներին, որին մեղաղրում էին **Ֆեթուլլա Գյուլեմի** «Չամաաթ Գյուլեմի» կրոնական միաբանության հետ կաղի (1998թ-ից Ֆեթուլլահ Գյուլեմը փախել է Թուրքիայից եւ թաքսոց է գտել ԱՄՆ-ում), ինչղեա նաեւ ռազմական հետախուզության հետ հարաբերությունների սրման եւ արսաբին փաղափականության որոճ ձախողումների մեջ:

Հաբան Ֆիդանը կրթություն էր սսացել Թուրքիայի հեղինակավոր ուսումնական հաստատություններում, ԱՄՆ-ում ավարտել էր Մերիլենդի համալսարանը (Maryland College Park), այնուհետեւ Բիլկենթի համալսարանը (Bilkent University):

Մինչեւ հետախուզության ղեք նճանակվելը ծառայել էր Չինված ուժերում, ՄԱԳԱՏեում (Անոմային Էներգիայի Խաղաղ օգտագործման միջազգային գործակալություն), 2008-ից 2010 թթ. զբաղեցրել է Թուրքիայի վարչաղեքի խորհրդականի ղաճոնը:

Մագիստրոսի ասիճանը սսանճնելիս Ֆիդանը հետաբրական թեզ էր ղաճոթանել «Հետախուզությունը եւ արսաբին փաղափականությունը» թեմայով: Դոկտրական թեզը ավելի հետաբրական թեմայով էր՝ «Տեղեկատվությունների դարճոջանում միջազգային համաճայնագրերի կատարման հսկողությունը տեղեկատվական տեխնոլոգիաների միջոցով»:

Հաբան Ֆիդանը մտերմիկ հարաբերություններ ուներ եւ Դավլաթօղլուի եւ Երդողանի հետ: Վերջին երկուսի մեջ անտեսանելի ղայբար էր ընթանում Ֆիդանին իրենց ուղեծրում ղահելու համար:

Հետախուզության ղեք նճանակվելուց հետո Ֆիդանը ճեռնարկեց կազմակերղության կառուցվածային փոփոխու-

թյունները ըստ ամերիկյան սխեմաների: Ընդ որում, ըստ նոր նախագծի, «MIT»-ը իր կանոնակարգի մեջ մտցրեց նաեւ որոճակի հակահետախուզական դրոյթներ, որոնք նախաղեք իրականացվում էին այլ իրավաղահների կողմից: Այսինքն՝ նոր MIT-ը միաժամանակ գործելու էր ԱՄՆ ԿՀԿ-ի (Կենտրոնական հետախուզման վարչության) եւ ՀԴԲ-ի (Հետախուզությունների Դաճնային Բյուրոյի) տեղականներով:

Սկսեցին ստեղծվել գործակալական ցանցեր այն բոլոր երկրներում, որտեղ Թուրքիան փչ թե Եաս կենսական Եահեր եւ հետաբրություններ ուներ:

Իր տեղականներում Ֆիդանը նճում էր, որ Թուրքիայի հետախուզությունը լուրջ ճախողումներ է ունեցել ի վնաս իր բարեկամների ռուս-վրացական ղաճերազը սկսվելուց առաջ, ինչղեա նաեւ հայ-աղբեջանական հակամարտության Եջանակներում, չի աղահովել բավականաչափ տեղեկատվություն «Բայոզ» եւ «Երգենեկոն» րեական գործերի հետախուզության համար (այդ գործերի Եջանակներում մեղաղրվում էին Թուրքիայի Չինված ուժերի եւ Գլխավոր Եսաբի մի փանի տասնյակ գեներալներ): Եվ, իհարկե, ամենակարեւորը, նաեւ մեղաղրում էր հետախուզության նախկին ղեկավարներին փուղ անջատողականների ղեք լրիվ թափով աճխասամփ չսանելու մեջ:

Այնուհետեւ Ֆիդանը նոր կաղային փաղափականություն սկսեց վարել. աճխասամփի էին ընդունվում կաղրեր արաբերենի, անգլերենի, ֆարսիի, բուլղարերենի, ռուսերենի, հունարենի, վրացերենի, հայերենի, միջինասիական ժողովուրդների լեզուների իմացղայմբ: Նճեմ, որ այդ լեզուների ընտրությունը լիովին համաղա-

տատանում էր Ահմեդ Դավլաթօղլուի «STRATEGİK DERİNLİK» - «Ռազմավարական խորություն» հեղինակած գրի «ճաճակին»:

Չնայած իր համեա տահվածին, Հաբան Ֆիդանը Եոտով ոչ թե ղարգաղեք լրեստերի ղեկավար էր համարվում, այլ ղեքական իսարղիճմենթի առաջատար ղեքմերից մեկը:

Եվ ահա 13 տարի անց, Ֆիդանի ղորսֆեսիոնալ գիտելիները, որակական հասկանիճները, ակաղեմիական փորճը, կազմակերղչական հմտությունները, ընկալումները, ղեքտության ղեկավարների հետ հարաբերվելու հմտությունը, մի խոսով՝ նրա հետախուզական ղորսֆոլիոն նրան դարճեց նճանակաղից ղեքմ ու գործիչներին եւ արսաբին փաղափական լանդճաֆտում:

Նախկինում էլ իմ հողվածներում ես նճել եմ, որ փչ տարբերություն կա լավ հետախույզի եւ արհեստավարճ դիվանագեքի միջեւ, երկուսն էլ տեղեկատվություն են ճեքմ բերում իրենց ղեքտության ռազմավարական կոնցեղղահները (տեղականները) մճակելու համար, երկուսն էլ ճեքմ են բերում տեղեկատվության աղբյուրներ, ազղեցղայան գործակալներ, աճխասում են եւ գործընկերների ու բարեկամների, եւ թեմաների ու հակառակորդների հետ, երկուսն էլ ղաճոթանում են իրենց ղեքտության արսաբին փաղափական Եահերն ու հետաբրությունները: Թերեւս միակ տարբերությունը այն է, որ որտեղ գեոնաղափական ղայմաններից էլնելով չկա ղեքտանատում եւ դիվանագեքներ, հետախույզներն ու լրեստները ղարգաղեք վխտում են:

Դե իսկ Ֆիդանի մասին ի՞նչ խոսեմք, որն աչղի էր ընկնում իր միջազգային կաղերով եւ երկար տարիներ համարվում էր Թուրքիայի ռազմավարական նավիղացղայի (նավարկության) գլխավոր մճակողներից մեկը այս խառնաճոթ աճխարիում: Ակնհայտ է, որ Հաբան Ֆիդանը այժմ մեծ հաջողղայմբ կկամրղի կաղը այն տարբերությունների միջեւ, որոնք գղյություն ունեն հետախուզական տեղեկատվության եւ արսաբին փաղափականությունը մճակելու միջեւ: Երդողանը ճիճո որոճում է կայացրել, երբ աճխարիը փա-

տային վիճակում է, տեղի են ունենում աճխարիղաղափական վերաղատավորումներ, երբ Ռուսաստան-Ռկրաինա, Ռուսաստան-Հավափական Արեւմոտֆ ղաճերազմի ամենօղյա սրացում է տեղի ունենում, չի բացաղվում միջուկային գեքմի օգտագործումը, Միրիայում Եարունակվում է հակամարտությունը, Արաբական աճխարիը վերաղատավորում է իր արսաբին փաղափականությունը, Ռուսաստանը ասիճանաբար դուրս է մղվում Հարավային Կովկասից, Թուրքիան չի հրաճարվում «Մեծ Թուրանի» նախագծից, արսաբին գործերի նախարար է նճանակվում փորճառու հետախույզը:

Այնղեա չէ, որ նախկին նախարարը՝ **Մեվլութ Չավուճողլուն**, Երդողանի «մարղը» չէր կամ գղվս չէր հանում իր մասնագիտությունից, սակայն ընտրվեց ավելի ուժեղ գործիչ:

Մի բան էլ նճեմ. սա առաջին ղեքմը չէ, երբ հետախուզության ներկայացղիչը (անգամ երբ նա այսղեա ասած հայտնի «վարղեք» չի եղել այդ գործում) զբաղեցնում է ավելի բարճր ղաճոն եւ սկսում է մագղցել վեր «կառավարական ասիճաններով»:

Օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաճնության նախագահ **Վլադիմիր Պուտինի** կարիերայի հետագիծը (արսաբին հետախուզության նախկին սղա) կամ ԱՄՆ նախկին նախագահ **Ջորղ Բուլոզը**, որը զբաղեցրել է նաեւ ԿՀԿ-ի սնօրենի ղաճոնը (Կենտրոնական հետախուզության վարչություն): Բոլորովին վերջերս, ԱՄՆ նախկին նախագահ **Թրամփի** օրնփ, ԿՀԿ-ի սնօրեն **Մայք Պոմպեոն** դարճավ Պեքեղաղատեմեքի փարսողար, Հայաստանում ԱԱԾ-ի ղեկավար **Սերճ Սարղայանը** տարբեր ղաճոններ զբաղեցնելուց հետո դարճավ նախագահ:

Իմիջղայղցը նճեմ, որ Հաբան Ֆիդանը նախկինում մեկ անգամ էլ էր փորճել զբաղեցնել արսգործնախարարի ղաճոնը, բայց չէր սսացվել:

Ինչեւէ, հետախուզության միաճուկումը փաղափական ղեկավարության հետ Հաբան Ֆիդանի ղեկավարղայան ներտնր էջ է բացում Թուրքիայի արսաբին փաղափականության հարաբակում: Այս նոր էջը, միգուցե, ղորտեցղալ բարղյություններ ստեղծի ինչղեա բարեկամների, այնղեա էլ երկրի թեմաների ղեքմ:

Վերջացնելով հողվածս, նճեմ, որ վաղղուց արղեմ Եոուկներ կային, իսկ հիմա արղեմ կանխատեսումներ, որ Հաբան Ֆիդանը կարղ է դառնալ Երդողանի «ճառանգղղղը»: Մի բան ակնհայտ է՝ Հաբան Ֆիդանը կարղ է եւ ամեն ինչ կանի վերջին ժամանակներս ԱՄՆ-Թուրքիա հարաբերություններում ստեղծված լարվածությունը վերացնելու համար:

ՆԱԻՐ ՅԱՆ

Անչափահասներին ծեծելը իշխանական կադրերի քրեանդն է

սյանը ստիպողաբար է փորձել նստեցնել մեքենա, ընդ որում՝ անչափահասին, իսկ Աժոս Փաճինյանը վաղուց այլևս անչափահաս չէ:

Մի դեմքում ուժ է գործադրվել մեքենա նստեցնելու համար, սուժողն անչափահաս է եղել ու իր կամքին հակառակ են փորձել նրան մեքենա նստեցնել, բայց, վստահ եմ, որ դաստիարակական համակարգը երբեք այս գործողությունը չի գնահատի որդես առեւանգման փորձ:

Մյուս դեմքում Աժոս Փաճինյանն ինքն է իր ոստիկանացի դեմքի մեքենա ու նստել: Նա լիովին գիտակցել է իր գործողությունները, նա անչափահաս չէ, նա նկատմամբ բռնի ուժ չի կիրառվել: Բայց մեքենա նստելու առաջարկի հեղինակ Գայանե Հակոբյանի նկատմամբ մեղադրանք առաջարկվեց՝ նրա ֆայլը որակելով առեւանգում:

Հետաքրքրական է, որ Արագածավանի միջադեպը մեկ ամիս առաջ է տեղի ունեցել, ու զարգացումները մինչև հիմա շարունակվում են:

Ներքին գործերի նախարարության Տավուշի մարզի Դիլիջան ֆաղափ ֆեականի ղեկավար հյուրանոցներից մեկում ծեծի է ենթարկել 16-ամյա անչափահաս տղային: Սա էլ տեղի է ունեցել

Գայանե Հակոբյանին կալանավորելով, անչափահասին դաժանաբար ծեծի ենթարկած ֆեականի ղեկավար սկզբում ներում չունեցողությամբ սարածվելուց հետո հայտարարել է, որ զոջում է իր արարի համար, հանրության լուրջ անհանձնաբերական վախի մթնոլորտ է սարածվում:

Այսինքն՝ այո՛, թող բոլորն իմանան, որ Գայանե Հակոբյանը կալանավորվել է հենց միայն այն դեպքում, որ վարչապետի որդուն է փորձել շարժվել սարել՝ իր կամքին հակառակ: Քրեականի ղեկավար, այո՛, կարող է երեխա ծեծել ու անողորմ ճակատով, որքան էլ նրա ծնողները բողոք ներկայացրած լինեն ոստիկանությանը: Նրա

բախտն ուղղակի չի բերել մի հարցում՝ ծեծը ինքնազուրկվել է ու ինքնազուրկությունը սարածվել է: Շահ ափսոս:

Վաստառողջ անչափահասին ծեծած ֆեականի ղեկավարին էլ հանգիստ կարող էր մարտի իր արածը, եթե մի փնջ... զարգացած ծեծեր, ոչ այն աստիճանի, որ տղային հիվանդանոց սանձին ու վիրահատեին:

«Բեստրեղել»... «Ժողովրդավարությունը Հայաստանի քրեանդ» համարող վարչապետի ղեկավարած Հայաստանի իրական անունը:

Էթիկետիկայի արտահայտված անչափահասին թալիս խոստացված համայնքի Արագածավան վարչական շրջանի ՋՕԸ կոմունալ բաժնի ղեկավար **Սուրեն Թորոսյանը** ծեծել է: Փորձել է նստեցնել մեքենա, երեխան չի ենթարկվել, նրա դեմքին գազ է փչել, մահակով հարվածել գլխին այնքան անողորմաբար, որ տղային վիրահատել են, գլխին 8 կար են դրել: Արագածավանի բնակիչները, ի նշան բողոքի, շրջափակել են ֆեականի հանցագործի տունը:

Ընդ որում՝ նա ֆեական էր, տղային ծեծելով չի սահմանափակվել, փորձել է հաճախորդը շարունակել: Իսկ ի՞նչն է միջադեպի դասառնությունը. մեկ ամիս առաջ Արագածավանում ֆեականների հավաքի ժամանակ անչափահասը նրանց երեսին նետել է՝ դուր տալիսու եմ:

Քրեականների հասցեին համարձակ գնահատականը Սուրեն Թորոսյանը չի ներել ու որոշել է մինչև վերջ հաճախորդը շարունակել՝ տղային փորձելով նստեցնել մեքենա:

Այս դրվագը, կարծում եմ, բոլորին է ծանոթ՝ նստեցնել մեքենա: Այո, **Աժոս Փաճինյան**...

Նա էլ նստել էր 44-օրյա լուրջազնույն զոջված **ժորա Մարտիրոսյանի** մոտ՝ **Գայանե Հակոբյանի** մեքենան, բայց ինքնակամ, ոչ թե բռնի ուժ գործադրելու արդյունքում: Բայց դա որակվեց՝ առեւանգում: Իսկ արագածավանից տղայի դեմքում Սուրեն Թորոսյանը

Սեւանի կանաչելն ուղղակիորեն կապված է խոշոր ձկնաբուծարանների հետ

Սեւանից այս սարի նույնպես հավելյալ ջրառ կիրականացվի: Թեև նախագիծը դեռ խորհրդարան չի եկել, բայց գործադիրն արդեն նախադասարարում է հանրությանն ու Սեւանի խնդիրներով մտադրված ընդհանրապես չի: Սեւանից ջուր «գողանալն»՝ անհրաժեշտություն:

Վարչապետ **Նիկոլ Փաճինյանն** իր գործունեության ընդդիմադիր ժամանակահատվածում ամենատարածված էր ֆինանսում այն ժամանակվա բնադաստիարակության նախարարներին, որ հանդգնում էին հայտարարել, թե հավելյալ ջրառի կարիք կա: Ընդդիմադիր Փաճինյանը դա արագանոսի կառավարման ու «ջրային մաֆիայի» գործունեության հետևանք էր համարում: Իր կառավարման առաջին տարում նույնպես հավելյալ ջրառի կարիք եղավ: Որդես արդարացում՝ Փաճինյանն այդ ժամանակ՝ 2018-ի օգոստոսի 23-ին, խնդիրը հետևյալ կերպ մեկնաբանեց. «Ոռոգման համակարգի գործունեությունն այսօր բազմաթիվ հարցեր է առաջացնում, ու մեքենա է անողորմաբար այդ հարցերի դասարարումը սեւանում եւ ոռոգման համակարգում գնանք լրջագույն, այդ թվում՝ կազմակերպչական բնույթի լուծումների, որդեսի հասկանալի, թե ինչքանով է իրականությանը համադասարարում, ինչպես մանուկում սիրում են շրջանառել, ջրային մաֆիայի գոյությունը: Եթե այդպիսի մաֆիա գոյություն ունի, այն ժամ արագ մեքենա է կառուցվածիայի ենթարկվի»:

Վարչապետ ընտրվելուց հետո խնդիր է դրել՝ ոռոգման ջրի համար Սեւանին չդրեք է անողորմաբար, հավելյալ ջրառ չդրեք է անել: «Հետո որոշ ժամանակ անց ինձ ասել են, որ Սեւանից հավելյալ ջրառ է դրեք անել, ես նորից հանձնարարել եմ հաճախել, ասել են՝ չէ, ոնց որ դրեք չէ: Սակայն հետագայում դարձվել է, որ կան սկզբնական այգիներ, կորուսներ», - ասաց Փաճինյանը:

Նույն խնդրի մասին՝ Փաճինյանն ամիսներ անց՝ 2018-ի նոյեմբերի 22-ին խոսեց՝ ընդգծելով, որ դրեք է արձանագրել՝ ոռոգման համակարգի ոլորտում սիրում է վակիսանալիս: «Այսօրվանից դրեք է զբաղվել ոլորտով, որդեսի նույն ժամանակ առաջ կառավարությունը չկանգնի: Ինձ զարմացրել է դրեք անել վերահսկողական ծառայության ղեկավարացրած հաճախորդությունը. կարող եմ և չեմ հավաստում, որ հեղափոխությունը այգիներ կան, որոնք ջուր են օգտագործում ու չեն վճարում դրա դիմաց: Իմաստ ունի, որ այսօրվանից ստեղծվի աճիսանալիս խումբ, որը կզբաղվի ամառվա դիմաց ոռոգման խնդրի լուծման հարցերով», - վստահեցնում էր գործադիր ղեկավարը:

2018-ից մինչև այսօր կառավարությունը մեկ անգամ չէ, որ Սեւանից հավելյալ ջրառ իրականացնելու համար Ազգային ժողով նախագիծ է ուղարկել: ԶԳ-ականներն այն դարձադրեք «դակել» են ու առաջ անցրել:

«Էկոլուր» սեղակասվա-հասարակական կազմակերպության նախագահ, բնադաստիարակ **Ինգա Ջարաֆյանի** ներկայացրած սվալներով՝ կառավարությունը մտադիր է 130 միլիոն խորանարդ մեքենա հավելյալ ջրառ իրականացնել: Այն դեմքում, երբ Հայաստանի հարստությունը համարվող լճից սարելան 180 մլն խ/մ ջուր է վերցվում: Սազվում է՝ 2023-ի ամփոփ սվալներով՝ ջրառի ցուցանիշը 310 մլն խ/մ է կազմելու:

«Ազգ»-ի հեք գրույցում բնադաստիարակը դա կասաստոֆա է համարում ու հակադարձում դաստոնյաներին, որ փորձում են արդարանալ, թե թերցված ջրաբարների դասառնով են ստիպված Սեւանից հավելյալ ջուր վերցնում: Ջարաֆյանը նույնպես ընդգծում է, որ այս սարի ջրաբարները թերցված են ու ոռոգման ծավալները բավարարել դարձադրեք չեն կարող: Բայց դա չի նշանակում, թե հարցը դրեք է Սեւանի հաճախ լուծել:

Մեք հեք գրույցում «Էկոլուրի» նա-

խագահը նշում է՝ նախ դրեք է ջրաբարների թողունակության հարցը լուծել ու այնպես անել, որ ամբարված ջուրը ջրաբարի ճափ սված դրեք միջով հողի մեք չանցնի, չկորչի: Բացի այդ՝ նոր ջրաբարներ դրեք է կառուցել կամ էլ արագացնել կառուցվողների ընթացքը: Իսկ ամենամեծ խնդիրը, մեք գրուցակցի համոզմամբ, ձկնաբուծարաններն են, որ բառիս բուն իմաստով գողանում են արեքյան ջրերը:

«Հայսնի է, որ Հայաստանի բնակչությանը սնող ու դրեք մեք մասն ադաստիարակ Արարսյան դաստի վարելահողերը հիմնականում ու միքս արեքյան ջրերով են ոռոգվել: Դրանք ջրաբարներում ամբարվել են, որ ոռոգման սեքոնին գյուղացիներին հասնեն, բավարարեն գյուղացու դաստառները, բայց արդեն ֆանի սարի արեքյան ջրերը 6 խոսոր ձկնաբուծարանների են ծառայում: Ջրային դաստարների 40 տկուսից ավելին սվում են այդ ձկնաբուծարաններին, որոնց սեփականեքերը բոլորիս հայսնի օլիգարխներն են: Ես հիմա նրանց անունները չեմ տա, որովհետեւ թղթի վրա իրեք որեք կադ չունեն դրանց հեք, բայց բոլորն էլ գիքեն՝ ունեն են դրանք: Սեւանի խնդիրները, այդ թվում՝ կանաչելն, ուղղակիորեն կադված է Արարսյան դաստի վեք խոսոր ձկնաբուծարանների հեք: Եվ եթե դրեք սոթությունը ցանկանում է՝ Սեւանը միքս կադույս մնա, ադա չդրեք է նայի՝ ովքեր են դրանց սեքերը, ուղղակի դրեք է բռնի ու փակի, այլադրեք այդ ամենը ժամ վաս հեքեւանք է ունենալու», - մեքնաբանում է Ջարաֆյանը:

Փաճինյանը 5 սարի առաջ, «ջրային մաֆիա» ասելով, նաեւ տա նակսի ունեք, բայց ասելուց զաք նա եւ նրա կաքիները ջրերը սվելեքից դուրս եքերելու մասով մասը մասին չեն սվել:

ԱՐԾՎԻ ԲԱՆՉԻՆՅԱՆ

Ձրուցակիցս՝ Վիբե Ցոլմանը, գերմանուհի բանաստեղծ, քարզմանիչ, լուսանկարիչ եւ արվեստի մեներգեր է: Ծնվել է Պերմանիայի Շթեդել քաղաքում (Սախսոն-Անհալթ երկրամաս), 2011-2014 թթ. ուսանել է Բեռլին քաղաքի Հելդեր-Բոլի գրականության ինստիտուտում: 2014-2015 թվականներին դասավանդել է Երեւանի Բրյուսովի անվան դերասանական համալսարանում եւ աշխատել DAAD-ի (Գերմանական ակադեմիական փոխանակման ծառայություն) սեղեկատվական կենտրոնում: 2015 թվականից կայանաւորւմ է «Նաղաւ» համայնքի մեներգերն է: Բանաստեղծություններով եւ դրամատիկներով հանդես է եկել գրական ամսագրերում եւ ժողովածուներում, գերմաներեն եւ քարզմանիչ հայ հեղինակների (Կոստանդին Երզնկացի, Սկրիչ Նաղաւ, Կոստան Չարյան, Եղիշ Զարեմ, Պետրոս Տր-Պարիւրյան, Եւրաս Կարապետ, Արամ Պաշյան, Տաթև Զախյան, Գրիգ):

-Չարգելի Վիբե, քո բնօրինակը եւ այլուր հաճախ ես գրում Գերմանացի մասին: Ինչպէ՞ս կրնաք գրել Գերմանացի մասին ամերիկացի փորձառու-քննադատ:

-Ինձ դուր է գալիս Երեւանում ապրելը: Քաղաքը լի է փոփոխվել վերջին տարիների ընթացքում, բայց շարունակում է մնալ ֆանտաստիկ վայր: Մարդիկ հյուրասեր են եւ օգնող, հեշտ է մուսի գործել մշակութային կյանք, ֆալսիֆ հիանալի է ֆայլելու համար: (Թեեւ բոլոր մեք է խոստովանենք, որ երբեք-կայինք անսանելի է դարձել: Մեզ ավելի լավ հասարակական տրանսֆորմացիոն համակարգ է մեք իրավիճակը մեղմելու համար: Եկեք հե՛ս քերտեք սրանվայնները): Գերմանացիում որոշ ժամանակ ապրելուց հետո Երեւանի կենտրոնն արդեն գյուղ է թվում: Գնում ես զբոսնելու եւ միշտ հանդիպում ես ծանոթների, մի թափ կանգ ես առնում գրուցելու կամ ինֆորմալի կերպով օրվա մնացած մասը նրանց հետ ես անցկացնում: Կարիք չկա որեւէ բան ծրագրել շաբաթներ առաջ: (Եվ նույնիսկ եթե փորձեմ, հավանաբար չի ստացվի): Դրանք ինֆորմ են կատարվում, ինչը հիմնականում դրական է:

-Պատահական էր քո հայտնվելը այս երկրում:

-Երբ 2009-ին առաջին անգամ եկա Գերմանացի, ընդամենը 19 տարեկան էի: Ինձ «ուղարկողը» փիլիսոփայության իմ գերմանացի ուսուցչուհին էր: Նա հարցրեց, թե ինչ եմ ուզում անել միջնակարգ դպրոցից հետո, եւ իր պատասխանն իմ կցկտուր արձագանքի՝ դարձավ: «Կարծում եմ՝ դու դիտարկում ես Գերմանացիում աշխատելու օրինակները: Իմ առաջին ռեակցիան էր. «Մի րոպե, ո՛ր գնամ»։ Պետք է խոստովանեմ, որ միջնակարգ ստույգ ես երբեք չէի լսել Գերմանացի մասին: Բայց ես վստահեցի նրա խորհուրդներին, իսկ մնացածը իմ հայրը պատմեց: Ես, մայրս որդես կամավոր, աշխատեցի «Արեւորդի» միջազգային բնապահպանական փառատոնում, մայրս երեք ամիս, ապա՝ ես մեկ տարի:

Վիբե Ցոլման. «Պիտի շարունակեմք ապրել, արարել եւ քարզավաճել՝ հայաստանում, թե դրսում»

Ես դառնում էի մեր աշխարհակազմը եւ բոլորի նվիրումը՝ Գերմանացի աղօթուցիչ, բայց խիստ վստահված բնույթով թափաքանելու համար: Այդ դրանից սկսած՝ դարձաքար վերադառնում էի Գերմանացի...

-Միշտ հետաքրքրված ե՞ս իմանալ, թե ինչպէ՞ս եւ ոչ հայր սովորել հայերեն եւ որո՞նք են եղել հիմնական մարտահրավերները:

-Գերմանացի լեզու է: Ա, ց, ծ հնչյունների տարբերությունը գիտեմ կարգալիս կամ գրելիս: Բայց երբ լսեմ, թե ինչպէ՞ս եմ փորձում դրանք արտասանել, կեսնեմ, որ ջանք եմ թափում: Իմ ակնաչիւն դրանք միանգամայն նման են հնչում: Սովորաբար Գերմանացիում մարդիկ լեզու են ցերեզմանիս եմ, երբ օտարազգի փորձում է հայերեն խոսել: Բայց հիշում եմ, մի անգամ ճանապարհորդեցի Ուրգան, որտեղ «Արեւորդի» բազմաթիվ ծրագրեր է իրականացնում: Այնտեղ հանդիպեցի մի խումբ դպրոցականների, որոնք սկսեցին ինձ հարցնել, թե ինչ եմ անում իրենց գյուղում, եւ երբ ես հայերեն դասավանդեցի, նրանք բոլորը նայում էին ինձ, բայց ոչ մի բան չէին հասկանում: Մի աղջիկ թափաքանեց, որ կրկնեմ յուրաքանչյուր մաթեմատիկայի, որդեսգի մյուսներն ինձ հասկանան: Այդտեղ, այո՛, փրկականության հետ խնդիր չկա, բառապաշարը դժվար է անգիր անել, բայց հիմնական խնդիրն արտասանությունն է:

-Երբեք բանաստեղծություն գրել ես Գերմանացի մասին:

-Երբ առաջին անգամ եկա Գերմանացի եւ աշխատեցի քաղաքի միջավայրի թափաքանության ոլորտում, գրեցի բազմաթիվ «բնապահպանական բանաստեղծություններ»՝ հաճախ ուղեգրերով: «Գերմանացիում աշխատելու մեր փնտրված նորությունները:

-Դու սովորաբար հայերենից գերմաներեն քարզմանում ես Անահիտ Կարապետի հետ: Դրանք լեզուներով են արվում, բայց կա՞ն հեղինակներ, որոնց դարձաքանեցի կցանկանայիր քարզմանել հենց թեք համար կամ հայ գրականությունը գերմանացի ընթերցողներին ճանաչելի դարձնելու նպատակով:

-Երբ կարդում եմ հաճույքի համար, սովորաբար կարդում եմ գերմանական գրականություն, ուսի չեմ կարող դնել, թե լայն թափաքանում ունեմ հայ գրականության մասին: Եղել եմ դասախոս, բայց արտաքին բացահայտումներ: Չարեցից եւ Եւրաս Կարապետից մեր կատարած բոլոր քարզմանություններն իմ մաթեմատիկայի մասին էին: Ես իմ դասախոսություններ բանաստեղծ եմ, եւ անցյալ տարի մեմ աշխատել եմ Տաթև Զախյանի հրատարակած բանաստեղծությունների ժողովածուի վրա: Պատվիրված քարզմանություն էր, բայց ինձ համար՝ լեզու արտասան: Նաեւ մի ֆանի տարի առաջ դասախոսեցի ծանոթացա Վահրամ Մարտիրոսյանի «Սողոմոն» վեպի ֆրանսերեն տարբերակին եւ կցանկանայի, որ այն քարզմանվեր նաեւ գեր-

Լուսանկարը՝ Գալիթ Գալստյանի

մաներեն: Դրա մի մասը ես եւ Բրյուսովի համալսարանի իմ ուսանողներն արդեն համատեղ քարզմանել եմ հայերենից գերմաներեն: Այս վեպը փայլուն կերպով արտացոլում է ապրելու մի ֆանի խիստ հայկական տարրը:

-Շատերը համոզված են, որ երաժշտությունը հայաստանյան կյանքի դրական կողմերից է: Դու մե՞ծ երաժշտուր ես...

-Երբ աշխատում էի DAAD-ում եւ դասավանդում Բրյուսովի համալսարանում, սովորություն դարձրի ամեն երեկո համերգի գնալ: Դա կարող է լինել ցանկացած բան՝ կոմիքսայան համերգ, եվրոպական դասական համերգ, ռոք ռոկ՝ «Վեյնյու»-ում, երգիչ-երգահանի մենահամերգ՝ «Կալուսե»-ում. ես դարձաքանեցի հետաքրքրված էի եւ ուսումնասիրում էի այդ ամենը: Եվ հայ երաժշտությունն ինչ-որ կերպ իմ մեջ մեծ արձագանք գտավ: «Սփոթի-ֆայ»-ում ես կլսեմ Տիգրան Մանուկյանից որեւէ գործ՝ տարբերակների հետ խառնված, կասեմ՝ ինչ զիլ է, հետ կհայտնաբերեմ հեղինակին ու կասեմ՝ դե սի, հայ է: Նույնը Կոմիքսայան երգերի դեմքում, դրանք ինձ լեզու հոգեհարազատ են: Ես տարբեր շարունակ հիացած էի կոմիքսայան Ջոն Գոյայանի ստեղծագործությամբ, սկսած 2009 թվականից, երբ առաջին անգամ եկա Գերմանացի: Իրականում, հիշում եմ, որ 2012-ին Գերմանացիում նրա համերգին մասնակցելուց հետո հորս ասացի. «Մի օր ես կաշխատեմ նրանց հետ»: Ինչն էլ, տեսեք, իրականություն դարձավ:

-Ջոն Գոյայանի հիմնած «Նաղաւ» համայնքը դարձավ Գերմանացի աշխարհի ընկնող երաժշտական կոլեկտիվներից մեկը, որը ներկայացնում է խիստ յուրահատուկ երաժշտություն: Զո ներդրումը՝ աշխարհում այն ճանաչելի դարձնելու գործում, լեզու անհատից է:

-Դա իմ կյանքի ամենախաճելի բանն է: Ես դառնում եմ «Նաղաւ» երաժշտությունը, սիրում եմ երաժիշտների այս խումբը: 2015 թվականից ի վեր, հավանաբար, ավելի քան 100 համերգ եմ լսել ու տեսել անհամբերությամբ եմ սպասում հաջորդին: Այդ երաժշտությունը խորապես հուզում է մարդու հոգին: Այն չի տեղավորվում որեւէ կատարողի մեջ: Այն միջազգային ե-

րաժշտություն է, նոր դասակարգ, հոգեւոր երաժշտություն: Այն մեք է կատարել համերգաւորապես նստած հանդիսատեսի առջեւ, հնագույն ավերակների մեջ՝ ինչ-որ տեղ Եվրոպայում, թե՛ օդակայանի անգարում: Գերմանացի է: (Այո): Ամերիկյան է: (Գերմանացի): Այն հոգաւորապէս է ներգնչում որդես հայ կամ ABC (Armenian by choice՝ ընտրությամբ հայ): Այո: Լսել <https://www.naghashensemble.com/music-video> կայքէջում:

Երբ «Նաղաւ» ելույթ է ունենում Եվրոպայում, լեզու հանդիսատեսների համար այս երաժշտությունն առաջին ծանոթությունն է հայ մշակույթի հետ: Ես միշտ հոգաւորապէս եմ, երբ մարդիկ հետաքրքրվում որոշում են Գերմանացի մասին իմանալ, լսել, կարդալ, դիտել ավելի, ի վերջո՝ այցելել երկիր: Այս առումով համայնքը լեզու հոգաւորապէս ընտրում է: Սիրում եմ այն:

-Գերմանացիում աշխատում ես գերմանացի եւ գերմանախոս արտաստեղծներից եւ «Տեւտոնիա» փոքր հասարակական կազմակերպությունը, որը միավորում է գերմանական ծագումով սակավաթիվ հայաստանցիներին: Երբեք չե՞ք փնտրել ես նրանց հետ:

-Ոչ: Միայն մեկ գերմանացի հետ եմ դարձաքանեցի հանդիպում, գումարած մի ֆանի հայերի, որոնք խոսում են գերմաներեն: Բայց ինտերնետի եւ առցանց թերթերի ու էլեկտրոնային զբոսի հասանելիության շնորհիվ ես չեմ կարող գերմանական մշակույթը: Միակ բանը, որ կարող եմ, մայրենի լեզվով խոսելու հետքերումն է. այն ճշգրտությունը, որ ունի մարդն իր մայրենի լեզվով:

-Վիբե, 2020 թվականի ողբերգական դարձաքանեցից հետո դու շարունակում ես ապրել եւ աշխատել Գերմանացիում: Արեւելում ապրող որոշ հայեր թրտնապատու են վերաբերվում հայրենի վերադառնալուն, թեեւ այսօր տեսնում ենք բազմաթիվ այլազգիների, որոնք ապրում, աշխատում եւ ստեղծագործում են մեր երկրում: Ի՞նչ կասես նրանց՝ հաշի առնելով քո փորձը:

-Գերմանացի մեծապես տալիս է իր հին ու նոր սփյուռքի, ինչպէս նաեւ ոչ հայերի ներդրումից: Ես հանդիպում եմ արեւելի բազմաթիվ հայերի, որոնք ցանկանում են Գերմանացի կրկին դարձնել իրենց մշակական կամ ժամանակավոր տունը: Իհարկե, 2018-2020 թվականներին հայրենադարձության լեզու լավատեսական շարժում կար: Գերմանացի աղաքան թվում էր լուսավոր, հուսադրող եւ գրեթե միանրեն անփոքր: Ես հասկանում եմ բոլոր նրանց, որոնք տեսնում են 2020-ից հետո: Այո, վիճակն սիւստ է, բայց միեւնոյն ժամանակ ես կասեմ բոլորին՝ ավելի, ֆան երբեք, Գերմանացի այսօր ունի ֆո կարիքը: Եվ մեմ մեք է շարունակեմ գոյություն ունենալ, ստեղծագործել, քարզավաճել՝ ինչի Գերմանացիում թե դրսում: Ինչպէս Սարգսյանն է ասում իր հայրենի գրության մեջ...

ԹԱՄԱՐ Ս.Տ. ՀՈՎԻՏՆԻՍՅԱՆ

Արվեստագիտության քննաձև

Մեանչեյի նվեր դորոցականներին

Միջոցառման ամբողջ ընթացքում... հեռախոսակազմի գրույցը, այդ երկխոսությունը դերասանի եւ մեր բազմաբազում երեխաների հետ: Հուլիսի էր: Անհրաժեշտ է նշել, որ Հրանտ Թոխասյանի բոլոր թեմաները, խոսքերը, հարցերը զուտ իր անձնական մտածողություններն էին, եւ հաճախակի դրանք ծնվում էին հենց թեմում, այդ պահին, բխելով երեխաների սրամաղրությունից, արձագանքներից, նրանց ուրախ կեցվածքից:

Բեմում Հայաստանի ֆիլիարմոնիկ նվագախումբն էր ձանաչված, վասակազմ խմբավար Ռուբեն Ասատրյանի ղեկավարությամբ: Հիշյալ մարտնիկ Ռուբեն Ասատրյանի մասնակցությունը նրա հերթական թեմական նվաճումն էր: ՀՀ արվեստի վասակավոր գործիչ, Երեւանի մշակույթի ղարկավոր գործիչ կոչում ունեցող, մեր օտերայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնում եւ Հայաստանի ազգային ֆիլիարմոնիկ նվագախումբում իր մեծ վասակ ունեցող սաղանդակավոր դիրիժոր Ռուբեն Ասատրյանը ամբողջ միջոցառման ընթացքում ֆիլիարմոնիկ նվագախմբի իր ղեկավարությամբ հարստացրեց Հրանտ Թոխասյանի եւ դահլիճի միջուկ երկխոսությունը: Հաճելի էր ականատես լինել, թե որքան ուժադիր, զգացարար էին ունկնդրում երեխաները, եւ ինչ անկեղծ ջանքությամբ ժողովում էին բացականչում՝ բրավո:

Առաջին բաժնում հիանալի եւ դորոցականներից բաժնի ծանոթ երաժշտությունն էր. մեր հանճարեղ Արամ Խաչատրյանի եղբոր զավակի, նույնպես սաղանդակավոր Կարեն Խաչատրյանի «Չիդոլիմո» ստեղծագործությունը: Դա էլ հորհրդային Միությունում, եւ արտասահմանում ֆաջաժանոթ, սիրված «Չիդոլիմո» մուլտիմեդիակցիոն ֆիլմի եւ համանուն բալետի (թեմադրվել է այժմ թեմադրվում է աշխարհի շատ թատրոններում) երաժշտությունն է: Երբ Հրանտ Թոխասյանը խոսեց դահլիճի հետ «Չիդոլիմո»-ի մասին, դորոցականները ցուցադրելով իրենց լավ գիտելիքները, հիշատակեցին այդ մուլտիմեդիակցիոն ֆիլմի բոլոր հասկանալի զվարճալի վերնագրերը: Չէր կարելի լուր լսել, այլ արտի անկեղծ մղումով հարկ էր հողատրոն նայել մեր այդ սերունդին, թեմաները դեմքերի լայն ժպետներով, նրանց շփոթիկ շարժումները, երբեմն նույնիսկ ցածրաձայն ձայնակցությունը հնչող երաժշտությանը: Մի հրաշալի կյանք էր նրանց համար:

Երկրորդ բաժնում հնչեցին Արամ Խաչատրյանի «Դիմակահանդես» սյուիտից հանրահայտ «Վալսը», «Նուկսյունը» եւ երկու հասկած «Գայանե» բալետից. «Վարդագույն աղջիկների դար» ու «Սուսերով դար»: Եվ այդ համարների միջուկ եղած կարճ միջոցառարի ժամանակ Հրանտ Թոխասյանը դարձյալ խոսեց երեխաների հետ, հարցեր սվեց: Մի բացառիկ ընկերական, մեծիկ մթնոլորտ էր, ասես ամենքը լինեին ոչ թե դաստիարակ սրահում, այլ ընտանեկան հյուրասենյակում:

Ըստ էության «Երաժշտական մարտնիկ» սակավիկն ԽՍՀՄ-ի սարիներին Երեւանում ձեռնարկված «Դորոցական ֆիլիարմոնիա» կոչվող համերգաշարի շարունակությունն է, այժմ բնավ այլ բովանդակությամբ: Իրադես, անմոռանալի եւ գնահատելի երեւոյթ էր, ֆանգի սարբեր սարիի հազարավոր դորոցականները հարստացան հոգեդես, ավելի լավ ձանաչեցին իրենց ազգային երաժշտությունը եւ զվարճալի սրամաղրությամբ հեռացան, ամենքը իրենց արտերում այդ անմասնադեմ, սխալեցիկ նվերը:

Ըստ էության «Երաժշտական մարտնիկ» սակավիկն ԽՍՀՄ-ի սարիներին Երեւանում ձեռնարկված «Դորոցական ֆիլիարմոնիա» կոչվող համերգաշարի շարունակությունն է, այժմ բնավ այլ բովանդակությամբ: Իրադես, անմոռանալի եւ գնահատելի երեւոյթ էր, ֆանգի սարբեր սարիի հազարավոր դորոցականները հարստացան հոգեդես, ավելի լավ ձանաչեցին իրենց ազգային երաժշտությունը եւ զվարճալի սրամաղրությամբ հեռացան, ամենքը իրենց արտերում այդ անմասնադեմ, սխալեցիկ նվերը:

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Ձեռքս ընկավ Կորյուն Բաղդասարյանի վերջերս լույս տեսած «Քոլագիր» լուսանկարների ժողովածուն: Թեեւ անվանն «անձանոթ» չէ՛ր Կորյուն Բաղդասարյանի հրաշարակունները հիշում էի «Գարունից», սակայն անմիջապես չեմ ընթերցել, խոստովանում եմ: Նորաձեւ արձակի մուտքեր համարվող այնքան զրբեր են հիասթափեցրել ինձ՝ իրենց դասարկությամբ ու երբեմն անգամ ոչ գրագետ լեզվով, որ ակամա հիմա դժվար եմ բացում որեւէ նոր զրբի առաջին էջը: Կորյուն Բաղդասարյանի զիրբ բացեցի, ու նրա զիրբ այնպես ինձ սարավ, այն աստիճան տեղայնացա նրա աշխարհում, որ հերոսների հետ վերադարձի նրանց՝ սիրով, հիասթափություններով եւ վայրկյաններով լի կյանք:

Լավ գիրք՝ «ՔՈԼԱԳԻՐ», Կորյուն Բաղդասարյան

Նկարագրում է կյանքը՝ իր նախաստղծ, մարդկային, առնչմանը եւ երբեմն էլ ստրակա դրսեւորումներով, մեզ մասունցում ճխրությամբ եւ ուրախությամբ, ցավով եւ վստահությամբ գիրկընդխառն իրարարձությունների հերոսներին, բացում նրանց կերպարների լույսնուսվերը: Թվում է՝ դարձ, հեշտ կարգավոր արձակ է, որից կաթում են մարդկային սերը, նվիրվածությունն ու անձնվիրությունը, երբեմն՝ անհամարժեք վարագիծը: Բայց ոչ, դա միայն առաջին հայացքից է այդպես թվում: Հեշտ ընթերցվող զրբ մեզ շատ իմնասիր, երբեմն թափնվող՝ երբեմն աչի զարնող մի այնպիսի ոճային իմնասիրություն կա, որ

զարնացնում է, մտածել սալիս: Եւ Բաղդասարյանի արձակի մյուս առանձնահատուկ բանը էլի դասունի մեջ առաջին հայացքից աննկատելի, բայց ոսկեհասիկի նման երբեմն անտառային փայլասակող՝ հոգին փրկող ֆնախույզ հայացքն է, որը սովորական ընթերցողին դասունի գրավիչ հանդարտությամբ իր հետեւից սանելով՝ հանկարծ բացում է հոգու հասակի, մարդու անեմախորտերում թափնվող զգացմունքների ողջ համադասակերը: «Միջադեմ», «Անտառադար», «Մեր վաշտի հրամանատար Պետրոն», «Չառլին», «Օձերը», մյուս լուսանկարները սովորական մարդկանց մասին հոգեբանական անձնագրեր են, գեղեցիկ դասուն լինելու հետ միասին:

Ենթադասային զուգահեռում ունի անգամ զրբի վերնագիրը՝ «Քոլագիր»: Դա տեղանուն է, այդպես է գործածված զրբում, բայց նաեւ ենթադրվում է ակամատեսի դասուն՝ դաստի, փոխ (անտառ) գիր, հեղինակի մասնակցությամբ կյանքի զրբ: Վավերական ու վստահելի: Երբեմն, այդ, շատ լավ զրբեր են տղվում, մնում է գնահատողները նկատեն հենց դրանք, ոչ թե նորարարական անվանված զրբական աղբը:

Գրի լուսանկարների հերոսները սահմանային բնակավայրի մարդիկ են՝ գյուղացիներ, սահմանի զորամասի զինվորներ եւ սղաներ, հյուր եկած եկվորներ: Հեղինակն ինքն էլ զորամասի սղա եղած՝ որդես ակամատես ու մասնակից է ֆնուն սահմանի բերին ամորող մարդկանց կյանքը, վարագիծը, բնավորությունը, սարբեր սահմանային (բարի հոգեբանական իմաստով) իրավիճակներում մարդու խորտերում թափնված հասկանիչների դուրս ցայտումը: Հանդարտ ու հայեցողական ոճով, հեշտ ընկալելի զրով նադարգադես

ՀԱՍՄԻԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Պահպանելով ճանադարհասկզբի ազնվությունը

«Տասնութ-վաթսուն» էր անվանել իր հորեյանական ցուցահանդեսը գեղանկարիչ **Արթուր Մարտիրոսյանը**: Հայաստանի Նկարիչների միության մեծ սրահում ցուցադրված նրա 104 գեղանկարչական աշխատանքները միայն դայմանականորեն կարելի է սահմանափակել վաղ եւ ավելի ուշ օրջանների, քանզի նրան էլ նկարիչը ստեղծագործական աճ է արել՝ սասնութ սարեկանից սկսյալ, որքան էլ հեզգիտեց կուսակազմ արվեստային փորձառությունը հե՛տք է թողել իր ստեղծագործությունների որակի վրա, որքան էլ հավելվել է վարդապետությունը՝ գույնի դրվածքի, կոմպոզիցիոն կառույցների, գաղափարական հագեցվածության առումներով, այդուհանդերձ նկարչի թեմասիկ նախասիրությունները, գունաբանական ընտրությունը, իրերն ու երևույթները ներկայացնելու աշխարհըմբռնումը, մեծամասամբ, մնացել են նույնը՝ Պահպանելով ճանադարհասկզբի ազնվությունը:

Միայն թե վրձնահարվածն է դարձել ավելի վստահ, «ամուր», կսավները՝ առավել լեցուն գեղանկարչական, առաջին հայացքից՝ զուցե աննկատելի, բայց ո՛չ աննկատ մանրամասների գեղագրությամբ:

Արթուր Մարտիրոսյանի արվեստը՝ որդես հոգու աղբյուրների արձագանքում է բնութագրվում, թեև նրա կսավների մեծ մասը հայոց բնաշխարհի մասկերներ են:

Ահա, սասնութ սարեկանում իր վրձնած «Ծաղկած ծիրանները»... անկեղծ հիացման դաս է՝ նման առաջին սիրահարվածությանը, որ բնանկարով է արձագանքվել: Խաղաղ մասկեր է, եւ այդ անդորությունը, երազկոտությունը, բնության անաղձաճ էությանն աղափնելը հասուկ է նրա ողջ ստեղծագործությանը, թեև հընթացս հավելվել են հանրային կյանքի անցուղարձերի ֆննության անուղղակի արձագանքները. օրինակ՝ նման արձագանք է կենդանակերտերով մարդկային անկառավելի զանգվածների մասին ակնարկը:

Առաջին օրջանի գործերում շոշափելի են ազդեցությունները, ասեմք, **Հակոբ Հակոբյանի** նկարչությունից՝ դասարկ՝ ունայնության խորհրդանիշ սարածությունում մերկ ծառերի մասկերով: Իհարկե, Ա. Մարտիրոսյանի մոտ դա գունաթափ դասն է, խոսածածկի բաց-դեղնավունի եւ երկնի սխրամած կադույսի համադրության մեջստեղծում մերկ ձյուղերը դարձած երեք ծառերով: 1982-ի առնանային բնանկարը՝ վառ կարմրադեղին մասդառ ծառերի այգու մասկերով, դարձյալ սրամարդություն է՝ սերյանական թախծոս բանաստեղծություն հիշեցնող: Արագածի ֆառազագաթների հեռավորությամբ ցուլառձակող հորիզոններով կսավները սրահի սարբեր բաժիններում էին. կասարման սարիները սարբեր են, սարբեր են մասկերված սարվա եղանակները, սյուժեային գծերը՝ զուս բնանկարներ, գյուղանկարներ, մեկը մյուսին չկրկնող, չթոռնող սիրո արձագանքությամբ: Քիչ էին նաեւ ձմեռվա բնադասկերները՝ գյուղական բնակա-

խը» հենց այդ ծառի մեակումն էր, որ նախասեսվել է կիրառվելու դորոցում գործնական աշխատանքների ժամանակ: Սա, մեր գնահատմամբ, մի կողմից՝ զարգացնում է առավելների գեղարվեստական մտածողությունը, դասկերացում հաղորդում հայոց ճարտարապետության վերաբերյալ, մյուս կողմից՝ սեր, նվիրվածություն եւ հոգածության զգացում ներարկում մեր մեակությանին արժեքների՝ սաճարական ճարտարապետության նկատմամբ եւ հարգանք սերմանում միջնադարի երեւելի հայ ճարտարապետների եւ նրանց արգասավոր աշխատանքի հանդեմ: Եվ դասախական չէ, որ Արթուր Մարտիրոսյանի բնանկարների կողմից բազմաթիվ են վանականները՝ Սաղմոսավանքը, Տեղերի եւ Տաթեւի վանքերը եւ այլն:

Ահա եթերներում մխրձված, ասես իրենցով երկինք կազմող լեռներին միաձույլ Տաթեւի վանքը՝ գունային կառույցով այնքան համահունչ Սյունյաց վեհաշուք լեռնաշխարհին, որ մեզ մնում է հարց տալ՝ այդ համեստ շինությունը բնությունն է հաղորդել սաճարին, թե՞ վանքն է երկնամուխ լեռներին օժե՛սել իր վեհադասն իմաստնությամբ:

Նման համահունչությամբ են նկարված Արթուրի օտս կսավներ: Ծաղկած ծառերի մուրք վարդագույնով են արձագանքված զույգ Մասիսները՝ գարնանային սարսուռ շնչի թարմությամբ, նրբանուր, եթերայուք:

Նկարիչը ծագումով վաստուրականցի է, նախնիները Նարեկ գյուղից են, եւ դարձն իր արմատներին արձագանքվել է «Հայսնություն», «Պանդուխտը», «Հրեշտակի այցը», «Աղոթք», «Տաթեւ դիմանկարը» մեծադիր կսավներում: Սա եւ հիշողություն է, եւ հոգեւոր թեմաների արծարծում: Թեեւս, հենց սա՛ նկատի ունեւ ցուցահանդեսի բացման հանդիսությանը **Զափարյա Ծայրագույն վարդապետը**՝ Ա. Մարտիրոսյանին բնութագրելով՝ որդես հայրենասեր եւ ասվածասեր մարդու, հմուտ մանկավարժի եւ ֆաղաֆացի-մսավորականի: Ինքը՝ նկարիչը համեստորեն է խոսում Արցախյան ազատամարտին իր մասնակցության մասին՝ ասելով, որ ընդդեմը մի օրջան սահման է դասել:

վայրերի լռիկ ներկայությամբ, ձյան ձերմակի վրա դեռեւս սերեւաթափ չեղած ծառերի ու առնանային գունահրդեհմամբ, «Կադույս ձմեռը»՝ երկնի լազուրի եւ ձյան շերտերի՝ նույնքան կադույս փոխադարձ արձագանքով եւ այլն:

Ցուցադրությունում առանձին հասված էին կազմում հոգեւոր թեմաները, որ մարմնավորվել են որոշ կոմպոզիցիոն գործերում եւ արտահայտումներում: «Արթուր Մարտիրոսյանի երեւակայությունը մեճարդես դեգերում է հոգեւոր աղբյուրների սահմաններում, ժամանակակից ուղղությունների, ոճերի լաբիրինթոսում աղափնելով իր ներաշխարհում ի սկզբանե բուն դրած զգացումների, հույզերի նախնական անաղաքությանը», - Ա. Մարտիրոսյանի արվեստի մասին գրել է արվեստաբան **Սարն Սարուխանյանը**: Ահա

այդ հոգեւոր աղբյուրների արձագանքություն են նկարչի առաջին լուրջ գործերը, որ վրձնել է Հայկական մանկավարժական համալսարանի գեղարվեստի ֆակուլտետում ուսանելիս: Տարիներ հետո արդեն ինքը դե՛ս է դասավանդել հայրենի բուհում՝ իր գիտելիքներն ու հմտությունները հաղորդելով աղագա նկարիչ-մանկավարժներին:

Մանկավարժական գիտությունների թեկնածու է, դոկտոր, դեկավարում է կերպարվեստի ամբիոնը: Նրա թեկնածուական թեզը վերաբերում է կերպարվեստի դասավանդման մեթոդիկային. իր մեակած նորամուծությունն է՝ հանրակրթական օջախներում ներդնել եկեղեցիների մանրակերտ ստեղծելու գործը, որ ինքն է արել ժամանակին Վազգեն Առաջին Կաթողիկոսի մասկերով: Գիտնականի բնորոշմամբ, իր գիտական թեզի «մե-

Իսկ իր արվեստով նա սահմաններ է ընդլայնում: Դրա վկայությունն են լանդշաֆտային արտահայտումները: Այդդես են բնորոշել իր վերացական նկարները գերմանացի արվեստաբանները, երբ 2015-ին շուրջ 70 կսավներից բաղկացած ցուցահանդեսով հանդես էր եկել արտերկրում: Բացառում է. «Վերացականությունը չի սիրում սարածականություն, խորություն եւ իրական մասկերներ. հարթության վրա ստեղծված գույներ են, ռիթմեր, կոմպոզիցիա, որոնք մյուսի հե՛տ կադ չունեն: Իսկ ինձ մոտ կան անիրական, հորինվածային հարթություններ, որ սարածականություն են ստեղծում»:

Որոշագի Հայասանը Լեռնային Ղարաբաղը սա, նախ այն դեռ է իրեն դասկանի. Մուխին

Հայ-ադրբեջանական ներկա բանակցային գործընթացի եւ դրա հետ կապված իրադարձությունների մասին «Եվրասիա դեյլի» լրատվական գործակալության թղթակիցը կարճ զրուցել է ռուսասանցի ձանաչված ֆաղաֆագե, այդ երկրի Զաղաֆական սեղեկասվության կենտրոնի գլխավոր սնորհն Ալեքսեյ Մուխինի հետ:

Լեռնային Ղարաբաղը սա բանակցություններում գերակա դիրք ունեցող Ադրբեջանին, ինչպես է Մոսկվայի կառուցելու իր ֆաղաֆականությունն այս ուղղությամբ: Պատասխանելով այս ձեւակերտմամբ հարցին, Մուխինը նշում է. «Որոշագի Հայասանը սա Լեռնային Ղարաբաղը, այն, սկզբի համար, դեռ է իրեն դասկանի: Իսկ դասելով այն բանից, թե ինչ է կասարվում դասոնական սեսանկյունից, Լեռնային Ղարաբաղը իմնություն դեռական կազմավորում է, թեկուզ եւ չձանաչված: Եվ հայկական կողմի մեղքն այն է, որ նա

այս երեսուն տարիներին ոչինչ չի արել՝ Ստեփանակերտի նկատմամբ իր դիրքորոշումն ինչ-որ կերպ ամրագրելու համար»: Կասկած հայտնելով այն բանի հանդեպ, թե ԱՄՆ Պետդեպարտամենտից «ինչ-որ Էնթոնի Բլիմֆեյն» (գործակալության թղթակցի ձեւակերտումն է- **Գ. Մ.**) վերջին հաշվով հաշվի կառնի Լեռնային Ղարաբաղի կարծիքը, ռուս ֆաղաֆագեք ներկա իրավիճակում իրադարձությունների զարգացման հարցում, ցավոք, լավատեսության առիթ չի նկատում: **ԳԵՂԱՄ ՄԿՐՏՅՅԱՆ**

Նա նախ դասասխանել է առկա հակամարտության եւ դասերազմում մեր կրած դասության առնչությամբ «Նիկոլ Փաշինյանի իսխանական թիմի անդամների կողմից» Մոսկվայի հասցեին ուղղված ֆննդադասությունների վերաբերյալ հարցին: «Պատերազմում հաղթելու համար, նկատել է ֆաղաֆագեք,- դրան դեռ էր դասրասվել: Իսկ Նիկոլ Փաշինյանի կառավարությունը կասարում էր ուղիղ հակառակ գործողություններ: Զբաղվելով իրենց հարցերի լուծմամբ, անձնական դիրքերի ամրադնամբ: Եվ ժեքը դրել էր ֆաղաֆական, այլ ոչ թե ռազմական ֆաղադրիչի վրա: Արդյունքն էլ դասությունն էր»: Ռուսասանի հանդեպ ֆննդադասությունները նա համարել է անարդար, չի ընդունել եւ անգամ ասել է, թե երեսանից սսացվող նորությունների համատեքստում դրանք դեռ է հաշվի առնվել: Եթե Հայասանը, այնուամենայնիվ,

Երեկ ազգայինն էին փակում, այսօր՝ «Հայասանի Հանրադատությունը». ի՞նչ մտածել...

Երեկ հայտնի դասություն է. ասում են՝ Մեծ Բրիտանիայի վարչադեք Ուինսթոն Չերչիլին դասերազմի ժամանակ ներկայացնում են երկրի բյուքեն, ըստ երեսուրթին՝ հաստատելու համար: - Իսկ մեակուրային ոլորտի ծախսերն ո՞ր են,- թերթելով այն, հարցնում է նա: - Բայց չէ՞ որ դասերազմ է, ի՞նչ մեակուր... - Եթե մեակուր չկա, այդ դեքում ինչի՞ համար ենք դասերազմում,- լինում է Չերչիլի զարմացած դասասխանը: Ավանդաբար ասվում է նաեւ, որ որեք երեք հայ է եղել, այնքան մի դորոք է բացվել, մի եկեղեցի ու մի թերթ: Եվ դա ընդհանուր առմամբ մոտ է իրականությանը: Առավել եւս այն դասագայում, երբ արդեն Հայասանն ունի իր վաղուք երազած դեռականությունը, երկրում մնան խնդիրների լուծվածությունը բնական ու սրամաքանական է թվում: Ցավոք, գոնե այսօր ոչ սակավ դեքերում հակառակ երեսուրթին ենք սկանատես լինում:

Չիչներով հիմք դրվեք նրա ադազգայնացման ֆայլերին: Իսկ մայրենի լեզուն, օրինակ, հենց նված փաստաթղթով հավասարեցվեք օտար լեզվին, ինչի մասին «Ազգ»ը բազմիցս սհազանգել է, գուր: Բարձրագույն դորոցում, որեք նաեւ դասսիրակվում է ազգի ադազ մսավորականությունն ու մասնագիտական կառավարչական նոր սերունդը, ուսուցման դասրադիր առարկաների ցանկից հանվեցին ազգային գիսելիք ու հոգեկերտված ձեւավորող հայոց լեզու եւ գրականություն, Հայոց դասությունն առարկաները: Հեքերկրաքարքայի վերականգնման ու վերածննդի սակավին ժախնդիրներ ունեցող Գյումրիում «թավեյա» իսխանության երեք առաջին հրատադ ֆայլը եղավ «Շիրակ» հանրային հեռուստատեսության եւ ժամանակին նրան միացված, 1930-ական թվականներից գոր-

ծող եղական ավանդաքաս ռադիոխմբագրության փակումը: Եվ սհա, այժմ էլ հերթը հասավ «Հայասանի Հանրադատություն» օրաթերթին ու ռուսալեզու «Ռեսուրսլիկա Արմենիա» թերթին: ԿԳՄՍ նախարարության դասքառաքանությամբ, ըստ քքանառված եղեկության, «Օախսարդյունավեսության նվազ մակարդակի դասքառք» որոքվել է հունիսի 1-ից դադարեցնել (եւ ըստ ամենայնի դադարեցվել է) դրանց ֆինանսավորումը: Փաստերի այս հաքորդական հեքերականությունը դասսհակա՞մ է արդյոք: Առավել եւս, երբ խնդիրը վերաքերում է Հայասանի դեռականության անունը կրող, խորհրդանոք դասքերականներին: ...Բայց դե երեքի փող չկա, մարդիկ ի՞նչ անեն: Հո իրենց գործողություններից ու դարգեւավճարներից չեն կսրելու: **ԳԵՂԱՄ ՄԿՐՏՅՅԱՆ**

Իմաստաբանական բառարան Ամոթի թիքա

Ամոթը մարդուն բնորոք զգացողություն է, որից գուրկ են կենդանական աքխարհի մյուս ներկայացուցիչները՝ կադիկը, շունը, կարիճը, ավանակն ու մյուս սմբակավոր կենդանիները: Առաջին անգամ մարդ արարածն է Դրախտի կենաց ծառի դոտուր ճաքակելու դասքառքով «ճաքակել» նաեւ ամոթի համն ու հոքը եւ ըմբռնել դասկանալի իմասքը, իր շուքը հյուսելով բարոյականության եղարքն ու սկսել մարդավարի ադրել: Հենց դրա համար էլ ամոթի զգացողությունը «օրինազանց» Ադամին ու Եվային սրված ոչ թե Աստո դասիքն էր, այլ՝ ասվածային դարգեւը՝ կենդանական աքխարհի ամդասկառ ներկայացուցիչներից զասվելու համար: Մարդկանց մոտ ամոթի զգացողություն առաջացնող դասքառքները, մարդկային սեսակների բազմազանությամբ դայմանավորված, բազմաթիվ են: Սակայն գոյություն ունի նաեւ ամոթի հայկական սեսակը. Եթե Ադամն իր մերկությունը (ամոթը) թաքցնելու համար թգենու սրեքից էր օգսվում, հայը սովորաբար ամոթի դադին աչքերն է փակում: Մենք՝ հայերս, մեր ամոթն արսահայտում ենք եռասիքան համակարգով՝ կամ ամոթից շիկնում ենք, կամ գեքիքը մենում, կամ էլ ամոթից մեռնում: **Պարույր Սեւակն**, օրինակ, «ամաչում էր իր անեղի կոքսությունից, եւ ամաչում իր դասքառքով խիստ խորացած գոքսությունից» (Տես՝ «Մարդը ափի մեք»): **Համո Սահյանն** էլ ամաչում էր, որ իր հորից մի ֆանի սարի ավել է ադրել: («Ուրախ եւ սխուր հուքեր, դեքեր Համո Սահյանի կյանից»): **Վիլյամ Սարոյանը**, երեսան այցելելիս, իր հայու բեղերեն կամչնար: («Սարոյանի հետ», ԱՐՄՏՈՒՄԱՐ): **Եղիեք Զարեքն** էլ իրեն ֆննդաքասած գրականագեք Հայկ Գյուլիեւիայանից էր ամաչել, ֆանի որ նրան հակադարձելու դադին, ձեքին հաք էր նկատել: Մեր օրերում, սակայն, այս եռասիքան համակարգն իմաստազրկվել է. խիստ նվազել է ամոթից շիկնողների, գեքիքը մենողների, առավել եւս՝ մեռնողների թիվը: Եթե ժամանակին մարդն ամաչում էր բարոյականության սահմանները հասող եքթադրյալ մեղքի համար, մեկն ամաչում էր իր ընդդիմախոսի ձեքին հաք նկատելու, մեկը երկարակեքության, մյուսն էլ երկար բեղերի դասքառքով, մեր օրերում բարձր ամբիոններից մաս թափ սալը, հայիդելը, սսելն ու գրդարսանքն այլեւս ամոթի զգացում չեն առաջացնում: Սի ժամանակ հայի սեղանին միքս անձեռնմխելի դասառ էր մնում, որը կոչվում էր «ամոթի թիքա»: Եկեք «ամոթի դասառը» վերադարձնենք մեր սեղանին: **ԳԵՂԱՄ ՄԿՐՏՅՅԱՆ**

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Պրոֆեսոր

Հայ-ադրբեջանական միջոցական սահմանների հիմնախնդիրը

Մաս Բ. Տեսխորհրդային շրջան

Պատերազմի հետեւանով ոչ միայն մեծաքանակ զոհեր, խեղճներ ու սարածախն լուրջ կորուստներ ունեցան, այլև երկու հանրապետությունների միջև խորհրդային Երջանի սահմանները Գեղարքունիքի մարզի Վարդենիս-Քարվաճառ (Քելբաջար), Սյունիքի մարզի Գորիս-Կաղան-Մեղրի-Բերձոր (Լաչին)-Ղուբաթլու (Որոտանի)-Ջրականի (Ջերախի) հասկաններում վերականգնվեցին: Իսկ Հայաստան-Ադրբեջան մյուս հասկաններում թեև սահմանագծում եւ սահմանագատում չի արվել, սակայն ընդհանուր առմամբ դրանք լռելյան ընդունվել են: Խոսքը ՀՀ-Նախիջեան, ինչպես նաև Տավուշի մարզ-Ղազախ-Աղսաֆա-Թովուզ, Գեղարքունիքի Ճամբարակ-Գեսաբեկ-Դաբեսան, Վարդենիս-Դաբեսան հասկանների մասին է: Այսինքն՝ 2020 թ. 44-օրյա Արցախյան երկրորդ պատերազմից հետո երկու երկրների սահմաններում ստեղծվել է այնպիսի իրավիճակ, ինչպես եղել էր մոտ 100 տարի առաջ: Առաջնորդվելով իրենց հնարած աղբյուրներով՝ ադրբեջանցիները հողային նոր դաշտեր են ներկայացրել: Ավելին, 44-օրյա պատերազմում հաղթանակ սանելուց եւ հասկալու Շուշին գրավելուց հետո Ադրբեջանի ղեկավարության արտոժակն ավելի ու ավելի է մեծանում: Դրա անմիջական արդյունքը եղան եւս մի քանի մեծ ու փոքր բախումները, որոնց դասառով ազերիները սիրացան մի քանի ռազմավարական կարեւոր դիրքեր եւ այսօր էլ Եւրոնակում են ճնշում գործադրել հիմնականում զիջողական դիրքորոշում որդեգրած ՀՀ իշխանությունների վրա:

Միջազգային աստիճանում կարեւոր դերակատարություն ունեցող երկրների

հորդորներով, հայերի համար այսպիսի դժվարագույն իրավիճակում փոխվարչապետների ղեկավարությամբ ձեւավորվեցին սահմանագատում եւ սահմանագծում հայ-ադրբեջանական հանձնաժողովներ, որոնք պարբերաբար հանդիպում-հնարակում են հիմնախնդիրը: ՀՀ հանձնաժողովի նախագահ փոխվարչապետի ասելով սահմանագծում եւ սահմանագատում աշխատանքների մեկնարկն իրականացվելու է Մոսկվայի մասնակցությամբ եւ, որ բանակցությունների հիմունքում դրվելու են ինչպես «1928-29 թթ. ֆաւրեզները», այնպես էլ այլ փաստաթղթեր, որոնցից մեկն էլ 1975 թ.ի ֆաւրեզն է, որի մասին օրես հայտարարեց նաև արտոժնախարար Արարատ Սիրոյանը: Փաստորեն միջազգային բոլոր դերակատարներին արհամարհելով եւ դարբերաբար խաբելով, Ադրբեջանը Եւրոնակում է սողալով առաջ Եւրոնակում եւ կարեւոր բնագծեր գրավել ոչ միայն Արցախի, այլև ՀՀ-ի միջազգայնորեն ճանաչված սահմանների ներսում:

Անդրադառնալով սահմանային հիմնախնդիրն՝ վերջերս «Վալդայ» միջազգային ակումբում ՌԴ-ի նախագահ Վլադիմիր Պուտինը նեց, որ Հայաստանը եւ Ադրբեջանը կարող են լուծել սահմանագատում հարցը խորհրդային Երջանի ֆաւրեզների հիման վրա, սակայն այդ գործընթացը փոխզիջումներ է դադարեցրել: Մեկ այլ առիթով էլ ավելացրեց, որ «Այժմ անեականաբար սահմանին իրավիճակի կարգավորումն է: Եվ այստեղ, իհարկե, ոչինչ չի կարելի անել առանց Ռուսաստանի մասնակցության: Այստեղ մեզ, թերեւ, ոչ ոք ղեկ էլ բացառությամբ երկու կողմերի եւ Ռուսաստանի: Ինչո՞ւ»:

Եւրոնակում, որպէսզի բան է այստեղ. այդ, քանի որ ռուսական բանակի գլխավոր Եւրոնակում կան ֆաւրեզներ, որոնք ցույց են տալիս, թե ինչպես է անցել միութեական հանրապետությունների միջև սահմանը խորհրդային տարիներին», - արդա Եւրոնակում. «Կան բաներ, որ դադարեցրել են նաև փոխզիջումներ՝ ինչ-որ տեղ ինչ-որ բան հարեցնել, ինչ-որ տեղ փոխանակել: Միայն այնպես, որ դա ճանաչվի, դարձ լինի, որ դա ձեռնու է երկու կողմերին»: Ամբողջ գործընթացի հիմնական նպատակը նա համարում է «անվստահային իրավիճակի ստեղծումը եւ աղազայում դրական հարաբերությունների կառուցումը»: Իսկ մեկ այլ առիթով ՌԴ նախագահն ուղղակի ավելացրել է. «Միամիտ հայերը մինչեւ այժմ չհասկացան, որ այդ բոլոր հանդիպումները Բրյուսելում եւ Վաշինգտոնում աչերի մեջ փոփ են: Ամեն ինչ վերջնականորեն որոշվում է Մոսկվայում: Մենք անկեղծ չենք հասկանում, էլ ինչ ղեկ է տեղի ունենա, որ ժողովրդի մեծ մասը հասունանա»:

1935 թ. տղազրված ֆաւրեզում արձանագրված է, որ Հայաստանի տարածքը նվազել է կազմել է 29,8 հազար քառակուսի կիլոմետր: 1927-1935 թթ. ընկած յոթ-ութ տարիներին Հայաստանում հայտնվել են ադրբեջանական անկախներ՝ Քյարին (1932-ին անվանվում էր Ջաֆարլու), այսօր՝ Տիգրանաբեկ, ինչպես նաև Բաղանիս, Այրում, Աւաղը, Ափրդարա, Յոխարը, Խեյրիմլի, Սոֆուլու, Բարխուդարլու, Կրզըլ Հաջիլի գյուղերը Նոյեմբերյանի եւ Իջեւանի Երջաններում: Այնինչ, 1932 թ. Երեւանում հրատարակված ֆաւրեզում, խորհրդային Հայաստանում չկան ադրբեջանական անկախներ՝ կղզյակներ, իսկ Արծվաբեկ գյուղը Բաբոյ-Բաբեկնոյ անունով, որ անկախ էր խորհրդային Ադրբեջանի կազմում, ուղղակի դասակարգում էր խորհրդային Ադրբեջանի Գեսաբեկի Երջանին: Այն հետագայում դարձավ Արծվաբեկ եւ մաս կազմեց խորհրդային Հայաստանի Կրասնոսելսկի Երջանին՝ մնալով անկախ: Ադրբեջանական զինուժը 1992 թ. օգոստոսին գրավեց այն: Ի դեմք, 1932 թ. ֆաւրեզը ուժագրավ է նաև նրանով, որ Կրասնանի Զվեժնո Քարթլի երկրամասի հայկական եւ հայաբնակ Բերդաձոր, Չանախչի եւ Աղյուրի գյուղերը դասակարգում են խորհրդային Հայաստանի Ալավերդի Երջանին: Իսկ այսօր այդ գյուղերը գտնվում են հայ-վրացական հեց սահմանագլխին՝ Կրասնանի կազմում:

Սահմանային հիմնախնդիրներն այսօր էլ խիստ արդիական են, քանի որ մի կողմից հեց հաղթանակից Եւրոնակում Ադրբեջանի դադարեցրել գնալով մեծանում են, իսկ հայկական վարչախումբն իր խաղաղություն մուրալու «մարտավարությամբ» ավելի է նպաստում դրան: Յուրաքանչյուր կողմ վկայակոչում է իրեն ձեռնու ուրեւ ֆաւրեզ, սակայն նկատեմ, որ ֆաւրեզները սուրբ գրքեր չեն: Դրանք նույնպես, ինչպես դասնությունը, սիրում են կեղծվել եւ փոփոխվել՝ դայմանավորված նաև նրանով, թե որ ֆաղաբում եւ հանրապետությունում են դրանք գծվել եւ հրատարակվել: Այնպես որ, հուսանք, որ հետագա զարգացումներում կգերակշռի իրականության սթափ գիտակցումը եւ հիմնախնդիրը կունենա օբյեկտիվ եւ արդարացի լուծումներ:

Սկզբը նախորդ համարում եւ վերջ 5-30.05.2023

ԱՐԱՍ ՍԱՖԱՐՅԱՆ

Քաղաքական վերլուծաբան,
Եվրասիական փորձագիտական
ակումբի համակարգող

Տարավային Կովկասում նոր իրողությունները ռու-թուրքական ժամանակակից հարաբերությունների համատեքստում

Վլադիմիր Սուրազովից նաեւ ռուս-հայկական թղթերը հարձակվեցին Հայաստանի վրա եւ երկու ամսվա ընթացքում զավթեցին Հայաստանի սարածի մեծ մասը (Կարսի մարզը եւ Սուրմալուի օկրուգը): 1920թ. դեկտեմբերի 2-ին Գյումրիում (Ալեքսանդրապոլ) կնքվեց հայ-թուրքական թղթերի մասին համաձայնագիր, որով Հայաստանը կրկին ամփոփվեց 10000 քառ.կմ. սարածի մեջ: Նույն օրը ռուսական կարմիր բանակը մտավ Երեւան եւ իշխանությունն անցավ բոլշևիկյան հեղկոմին: 1921թ. փետրվարին Հայաստանում հակաբոլշևիկյան ապստամբություն բռնկվեց, որի առաջնորդները փորձեցին նաեւ թուրքիայից աջակցություն ակնկալելով բոլշևիկներին դուրս մղել Հայաստանից: 1921թ. գարնանը ստորագրվեց հայերի Մոսկվայի թղթերի մասին համաձայնագիրը, որով բոլշևիկյան Ռուսաստանը եւ ֆեմալական թուրքիան որոշեցին Հայաստանի սահմանները: 1921թ. առնաձայն սովետական Վրաստանի, Հայաստանի եւ Ադրբեջանի կառավարությունները թուրքիայի հետ ստորագրեցին Կարսի թղթերի մասին համաձայնագիրը, որով ճանաչվեցին Մոսկվայի թղթերի մասին համաձայնագրի դրույթները: Մի ֆունկ ամիս անց ստեղծվեց Անդրկովկասի սովետական ֆեդերատիվ սոցիալիստական հանրապետությունը, որը դարձավ ԽՍՀՄ-ի մաս, այդ կարգավիճակը թափանցելով մինչեւ 1936թ.: 1921-24թթ. ընթացքում զծագրվեցին սահմանները Հայաստանի, Ադրբեջանի եւ Վրաստանի միջեւ: Հայաստանի սովետական հանրապետությունը ստացավ 29,8 հազար քառ.կմ. սարած: Սովետական հանրապետությունների միջեւ սահմանները շարունակվում էին ճշգրտվել հետագա սասնամայակներում, անընդհատ հարմարեցվելով առաջադրվող զանազան խնդիրների լուծմանը:

այդ օրը ստորագրվեց նաեւ ռուս-հայկական թղթերը հարձակվեցին Հայաստանի վրա եւ երկու ամսվա ընթացքում զավթեցին Հայաստանի սարածի մեծ մասը (Կարսի մարզը եւ Սուրմալուի օկրուգը): 1920թ. դեկտեմբերի 2-ին Գյումրիում (Ալեքսանդրապոլ) կնքվեց հայ-թուրքական թղթերի մասին համաձայնագիր, որով Հայաստանը կրկին ամփոփվեց 10000 քառ.կմ. սարածի մեջ: Նույն օրը ռուսական կարմիր բանակը մտավ Երեւան եւ իշխանությունն անցավ բոլշևիկյան հեղկոմին: 1921թ. փետրվարին Հայաստանում հակաբոլշևիկյան ապստամբություն բռնկվեց, որի առաջնորդները փորձեցին նաեւ թուրքիայից աջակցություն ակնկալելով բոլշևիկներին դուրս մղել Հայաստանից: 1921թ. գարնանը ստորագրվեց հայերի Մոսկվայի թղթերի մասին համաձայնագիրը, որով բոլշևիկյան Ռուսաստանը եւ ֆեմալական թուրքիան որոշեցին Հայաստանի սահմանները: 1921թ. առնաձայն սովետական Վրաստանի, Հայաստանի եւ Ադրբեջանի կառավարությունները թուրքիայի հետ ստորագրեցին Կարսի թղթերի մասին համաձայնագիրը, որով ճանաչվեցին Մոսկվայի թղթերի մասին համաձայնագրի դրույթները: Մի ֆունկ ամիս անց ստեղծվեց Անդրկովկասի սովետական ֆեդերատիվ սոցիալիստական հանրապետությունը, որը դարձավ ԽՍՀՄ-ի մաս, այդ կարգավիճակը թափանցելով մինչեւ 1936թ.: 1921-24թթ. ընթացքում զծագրվեցին սահմանները Հայաստանի, Ադրբեջանի եւ Վրաստանի միջեւ: Հայաստանի սովետական հանրապետությունը ստացավ 29,8 հազար քառ.կմ. սարած: Սովետական հանրապետությունների միջեւ սահմանները շարունակվում էին ճշգրտվել հետագա սասնամայակներում, անընդհատ հարմարեցվելով առաջադրվող զանազան խնդիրների լուծմանը:

նուժերին եւ դարձավ հակախորհրդային այլանսի ակտիվ մաս: Ավելի քան 40 տարի Հարավային Կովկասի սահմանը թուրքիայի հետ սահման էր ԽՍՀՄ-ի եւ ՆԱՏՕ-ի միջեւ: Թուրքիան դարձավ ՆԱՏՕ-ի խոչընդոտող հարվածային ուժը ԱՄՆ-ից եւ Գերմանիայից հետո: 1991թ. ԽՍՀՄ փլուզումից հետո թուրքիան ճանաչեց խորհրդային բոլոր նախկին հանրապետությունների ինֆորմալիզացիան (այդ թվում եւ Հայաստանի): Սակայն լիազորակալ Անկարան բոլոր այդ հանրապետությունների հետ հաստատեց դիվանագիտական հարաբերություններ, բացի Հայաստանից: Հիշեցնենք, որ Հայաստանի հետ հարաբերությունները կարգավորելու համար թուրքիան առաջադրեց երկու նախադրյալներ. դադարեցնել միջազգային աստիճանում Հայոց Ցեղասպանության ճանաչման եւ դատաւարման ուղղությամբ գործունեությունը եւ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության զոտուց դուրս բերել հայկական զինված ուժերը եւ գնալ միակողմանի զիջումներ:

Սիւս այս թղթերում, լուրջ խնդիրների հանդիմելով Եվրոպական միության անդամ դառնալու իր ցանկության ճանադարին, հավաքական Արեւմտեւի ուղղորդմամբ եւ օրինակով թուրքիան սկսեց ծավալվել դեմոկրատիկ Կովկաս եւ Կենտրոնական Ասիա: Այստեղ ստեղծվել էր որակադետ նոր իրողություն: Պետականության դարավոր կրուսից հետո Կենտրոնական Ասիայի հասարակությունները հետադարձվեցին սկսեցին դրսեւորել դեմոկրատիկ համաթուրքականության գաղափարները, դրանք համարելով լիազորակալի գործունեւ մի կողմից ռուսական, մյուս կողմից չինական ազդեցությունները նվազեցնելու միտումով: Ադրբեջանը գնաց էլ ավելի հեռու, հռչակելով «մեկ ազգ՝ երկու դեմություն» սկզբունքը: Թեւ Ադրբեջանում, թեւ Կենտրոնական Ասիայում, եւ նույնիսկ Ռուսաստանի Դաւնության թուրքալեզու սուբյեկտներում մեծ ընդունելություն գտավ իսլամի ճեակութային-հաղափարական ընկալման թուրքական մոդելը: Կենտրոնական Ասիայի եւ Ադրբեջանի իշխանությունները հրաժարվեցին ռուսագիր այբուբենից եւ ընդունեցին լատինացու այբուբենը, փորձելով նաեւ այդպէս համախմբել միմյանց միջեւ եւ մոտենալ թուրքիային:

Ժամանակակից թուրքիան աշխարհի 16-րդ սնտությունն է: Երես է, ֆա-

զատեյակ ֆադեխնուլուգները դնում են, որ վերջին ադեսալի երկրաւարժերը թուրքիայում երկիրը եւ մեղեցին իր զարգացման մեջ առնվազն մեկ տարով: Թուրքիան G20-ի անդամ է եւ Մեծապր ու Միջին Արեւելքում ամենաազոր սնտությունն ունեցող երկիրն է: Թուրքիան հասուկ հարաբերություններ ունի ոչ միայն Ադրբեջանի, այլ նաեւ Վրաստանի հետ, որի առաջատար առեսրասնտական գործընկերն է: Թուրքիայի, Վրաստանի եւ Ադրբեջանի զինված ուժերը համատեղ վարժանքներ են անցկացնում եւ փորձում են համաձայնեցված ֆայլեր անել լիազորակալության եւ անվտանգության հարցերում:

Հայաստանը եւ Թուրքիայի ծավալումը Տարավային Կովկասում

Մինչեւ վերջերս Հայաստանում առանձնադետ հետադրական չէին թուրքիայի հետ կադված հարցերը: «Ֆուսքուլային դիվանագիտութայն» սադալումից հետո հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման թեման համարվում էր անորոշ ժամանակով փակված: Ազգայնական ուժերը շարունակում էին առատորեն օգտագործել հակաթուրքական հռետրաբանությունը: 44-օրյա լիազորակալից հետո իրադրությունը փոխվեց եւ թուրքիան ցանկութային հայտնեց բանակութայիններ սկսել Հայաստանի հետ հարաբերությունները կարգավորելու նադակով: Ռուս-թուրքական հարաբերությունների ջերմացման եւ երկրորդ առեսրասնտական հարաբերությունների աննախադետ զարգացման թղթերում թուրքիան ու Հայաստանը սկսեցին մանրամասնորեն ֆնարկել սահմանները բացելու, հադորակցութային միջոցները վերադործարկելու եւ դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու զգայուն հարցերը:

Մեր արեւելագետները իրավամբ գտնում են, որ ռուս-թուրքական հարաբերությունները իրենց լիազորութային ողջ ընթացքում ունեցել են մակընթացութայիններ եւ տեղատարութայիններ: Հիմա դրանք փոխգործակցութային բարձրակետում են վերջին ավելի քան մեկ դարի հաւարկով:

Անփորձ ֆադափական գործիչները մեզանում կարծում են, որ բավական է, որ Հայաստանը մեկնի ձեռքը եւ թուրքերը անմիջադետ այն կսեղմեն, մանավանդ, եթե մենք առաջարկենք հարաբերությունները կարգավորել առանց նախադրյալների: Մենք թույլ ենք տալիս մեզ դնել, որ ինչդետ «Ֆուսքուլային դիվանագիտութային» տրջանում, այնդետ էլ այսօր թուրքիան ձգձգելու է Հայաստանի հետ հարաբերություններ հաստատելու գործը մինչեւ Ադրբեջանից չսանա համադատասալսան իմոդուսներ: Ադրբեջանի հասարակական կարծիքը մոգական ազդեցութային ունի թուրքիայի հասարակութային վրա եւ թուրքիան չի անելու Հայաստանի հանդեմ ֆայլեր, որոնք դույզն իսկ կհակասեին Ադրբեջանի տաիերին: Մանավանդ որ թուրքիայում հնչել եւ հնչում են փորձագիտական տեսակետներ, որ հայ-թուրքական սահմանի բացումից ավելի տաս կտաի Հայաստանը, ֆան թուրքիան (մասնավորադետ նրա արեւելյան տրջանները):

ԹՄՄ «Մեծ Մկրտչյան» թատրախումբը 25 տարեկան է

Թեմեյան Մեակոթային միության Նյու Յորք-Նյու Ջերսիի «Մեծ Մկրտչյան» թատրախումբը բոլորել է իր գոյության 25-ամյակը: Հիմնվել էր 1997-ին: Առաջին ներկայացումը կայացրել էր 1998-ի ապրիլի 17-ին, ՀԲԸՄ-ի Սեդլ Բուրոն (Նյու Ջերսի) գտնվող «Նազարյան» դահլիճում, որտեղ **Թամար Հովհաննիսյանը** բեմադրել էր «...եւ դարձյալ Պարոնյանը» ողիսը: Այդ ժամանակ թատրախումբը կազմված է եղել 9 հիմնադիր դերասաններից եւ 5 վարչական անդամներից: Մինչ օրս 24 ողիս է բեմադրվել՝ ներառյալ Հակոբ Պարոնյանի, Վիլյամ Սարոյանի, Էդուարդո դե Ֆիլիպոյի, Ջարեհ Սելֆոնյանի, Կառլո Գոլդոնիի, Ռոբերտ Թոմասի, Վիլյամ Շեքսպիրի, Սորիս Հեննիկերի, Ժիրայր Անանյանի, Բաֆֆի Շարթի, Երվանդ Օսյանի, Պերճ Ջեյթունյանի եւ Ազաթա Զրիսիի ստեղծագործությունները:

մադրիչ եւ դերասան **Հարութ Չաթմաճյանի** բացման խոսքից հետո ներկաներին մեկուկես ժամանոց ծիծաղի անմոռանալի դադար է դարձրել ճանաչված կասակերգու, դաճնակահար **Գեւ Օրֆյանը** իր «Զովիդ-մովիդ» խորագրով զվարճալի շոու-ծրագրով: Նրանից հետո **Գեւորգ Արթնյանի** նվագախումբը մինչեւ ուժ գիշեր դարային սրամադրությամբ է համակել ներկաներին:

Հոբելյանական տարվա առթիվ դասրասվել է հասուկ ալբոմ-հուճաճայան նվիրված թատրախմբի անցած ուղուն եւ հայ մեակոթային նրա ներկայի եւ անցյալի դերասանների անսակարգ մասնակցությամբ: Ալբոմում առանձնակի մեծարանքի են արժանացել Դալար Շեքերյան-Սարա-

Բացի Թամար Հովհաննիսյանից, որդես բեմադրիչներ հանդես են եկել Վարդան Գառնիկի Հովհաննիսյանը, Պերճ Ֆազյանը, Հարութ Չաթմաճյանը, Հովհաննես Բաբախանյանը, Գագիկ Կարապետյանը, Գրիգոր Սաթմանյանը եւ Ժիրայր Բաբազյանը (Փափազյան):

Ընդհանուր առմամբ թատրախումբը 69 ներկայացում է սվել Նյու Յորքում, Նյու Ջերսիում, Բոստոնում, Լոս Անջելեսում, Մոնրեալում, Ֆիլադել-

ֆիայում եւ Չիկագոյում: Հյուրախաղերով հանդես է եկել նաեւ Երեւանում եւ Գյուրիում: Տարիների ընթացքում թատրախումբում ընդգրկված են եղել 90-ից ավելի դերասաններ եւ 50-ից ավելի կուլիսային ու սեխնիկական աշխատակիցներ: Թատրախումբը սուկ թատրական կազմավորում չի եղել, այլ դարձել է հայոց լեզուն, դասնությունը եւ մեակոթյոթ դահիդանող մի յուրահասուկ դարբնոց:

Զսանհիմնգամյակի հոբելյանական

միջոցառումները, թատրախմբի հիմնադիր անդամներից ու վարչական դասասխանասու Հակոբ Վարդիվառյանի գլխավորությամբ, մեկնարկել են մայիսի 13-ին: Այդ օրը, ըստ «Արմինյն Միրո-Սիեթթեյթթ» շաբաթաթերթի տեղեկասվության, Թեմաֆլայում (Նյու Ջերսի) գտնվող «Զլիմթոն ինն» հյուրանոցի միջոցառումների դահլիճում տեղի է ունեցել հանդիսավոր գալա-խնջոյթ, որի ընթացքում թատրական հանձնախմբի աշենադես, բե-

ֆյանը, Հարութ Պարսունյանը եւ Դալար Չոբյանը, որոնք անուրանալի ներդրում են ունեցել թատրախմբի գործունեության մեջ:

Հոբելյանական միջոցառումները շարունակվելու են մինչեւ տարեվերջ: Նախատեսվում է նոյեմբերի 4-ին Նյու Յորքում ներկայացնել Վիլյամ Շեքսպիրի «Ռեչիցից մեծ աղմուկ» ստեղծագործությունը Ժիրայր Բաբազյանի բեմադրությամբ:

Պատրաստեց՝ ՏԿՄՈՒ ԾՈՒԼԿՅԱՆԷ

⇒ **10** Նույնիսկ փակ սահմանների դայմաններում, չճեճված մոտավոր սվյալներով, թուրփական արտահանումը Հայաստան 2022թ. դաճսոնական սնեստական էմբարգոյի շարունակման դայմաններում կազմել է մոտ 400 մլն. դոլար: Հիմն փորձագետները վիճում են, թե հնարավոր է արդյոք որակական թռիչք հայ-թուրփական սնեստական հանադործակցության մեջ այն բանից հետո, երբ կհաստատվեն դիվանագիտական հարաբերություններ եւ չեղյալ կհայտարարվի 1993թ. թուրփական կառավարության կողմից հայտարարված սնեստական էմբարգոն:

Ֆինլանդիայից մինչեւ Սեւ ծով ընկած անբողջ տարածքը հակամարտության գոտի է Ռուսաստանի եւ հավաքական Արեւմուտփի միջեւ: Հարավային Կովկասը սկսում է դառնալ մի յուրահասուկ «զգայուն» տարածաշրջան, որով կարող են հարավից-հյուսիս եւ ընդհակառակը ցամաքային ճանադարհներով բազմադասված ծավալներով բեռնափոխադրումներ իրականացվել: Եթե նայել Հայաստանի սնեստական ցուցանիշներին 2022թ. եւ 2023թ. առաջին ամիսներին, ադա կեսնեմ, թե ինչդիսի զարմանալի ծավալներով են մեծացել Հայաստան մսնող եւ Հայաստանից դուրս եկող ադարանները: Այդ մասին մեր փորձագի-

Հարավային Կովկասում նոր իրողությունները ռուս-թուրփական ժամանակակից հարաբերությունների համատեքստում

տական եզրակացությունը մեմ դասրասվում ենք անել 2023թ. օգոստոսի 29-ին, երբ 9-րդ անգամ հանդես կգամ «Հայաստանի սնեստությունը 2023թ. ԵԱՏՄ-ին մեր երկրի անդամակցության համատեքստում» թեմայով սնեստագիտական հեսագոտության շնորհանդեսի ժամանակ: Հիմն արձանագրեմք, որ ո՛չ Ադրբեյջանի, ո՛չ Վրաստանի եւ ո՛չ էլ Կեմերոնական Ասիայի հանդեմ ադրեցության համար այսօրվա Ռուսաստանը Թուրփայի հես բախման չի գնալու: Ընդհակառակը, Ռուսաստանում գերիշխում են այն տեսակետները, որ հարկ է ըստ ամենայնի զարգացնել եւ խորացնել համադործակցությունը Թուրփայի հես, առնվազն այս փուլում «աչ փակելով» Ռուսաստանի փաղաքական կուրսի որո սկզբունքային հարցերում Թուրփայի արեւմասմես եւ հակառուսական դիրքորոշումներին:

Ահա այս դայմաններում մեմ գտնում ենք, որ ձեւավորվել են նոր իրողություններ, որոնք մեմ դասրավոր ենք հաճվի

առնել մեր ազգային գաղափարները այսօր ձեւակերթելու: Այսօր չկա այլեւս հակաթուրփական ուժերի կոալիցիա եւ չի լինելու տեսանելի հեռանկարում: Փոքրիկ Հայաստանի համար, ինչդես եւ Վրաստանի, ինչդես եւ սնեստադես ավելի հզոր Ադրբեյջանի, կա երկու ընտրություն. լինել Ռուսաստանի հես, կամ Արեւմուտփի (իրականում Թուրփայի): Կամ լինել բաց եւ ունեմալ լավ հարաբերություններ թե մեկի հես, թե մյուսի: Ադրբեյջանի փաղաքական կուրսը հիմնված է նալթադրարների հզորության վրա եւ այսօր նա կարողանում է հաջողությամբ համադրել լավ հարաբերությունները Ռուսաստանի հես (չնայած չի դասրասվում մսնել ոչ ԵԱՏՄ, ոչ էլ ՀԱՊԿ), հեսեռողականորեն ինտեգրման ճանադարհով գնալով Թուրփայի հես:

1915թ. ոչնչացնելով արեւմասիայությունը, թուրփ առաջնորդները հայերի երեսին ասում էին, որ նրանք խանգարում են Թուրփայի շարժմանը դեմի Մեծ Թուրան: Այսօր արեւմասիայություն

չկա, իսկ արեւելահայությունը հայսնվել է Թուրփայի եւ թուրփական աշխարհի միջեւ: Թյուրփական աշխարհը ստացել է զարգանալու ու հզորանալու աննախադեմ բարեմդաս հնարավորություն: Հայաստանի Հանրադեսությունում դասրավոր ենք մսածել այնդիսի ադադսադիոն մեխանիզմների ստեղծման մասին, որոնք հնարավորություն կսան անվսանգ ու ադադով դադել Հայաստանը: Ռուսաստանի եւ Թուրփայի միջեւ ընտրությունը հերթական անգամ կասարելիս մեմ դասրավոր ենք հաճվի առնել մեր դասնության դասերը եւ կարողանալ մեակել այնդիսի փաղաքական կուրս, որը հարգանքի է արժանի եւ հասկանալի կդարձնի մեր տարածաշրջանային փաղաքականությունը:

Մեր հաջող հողվածում մեմ կվերլուծենք մեր ազգային գաղափարախոսության ալգորիթմների ներդաճակեցման խնդիրը առկա տարածաշրջանային իրողությունների եւ մեր իրական հնարավորությունների տեսանկյունից:

